

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

Dokumentace jižní a střední části pohoří Brdy: legislativní procesy vzniku nové CHKO Brdy

Bakalářská práce

Autor práce: Jan Vitásek

Obor studia: Veřejná správa v zemědělství a krajině

Vedoucí práce: Ing. Jaroslava Martinková, Ph.D.

© 2018 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci " Dokumentace jižní a střední části pohoří Brdy: legislativní procesy vzniku nové CHKO Brdy" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 19.4.2018

Poděkování

Rád(a) bych touto cestou poděkoval paní Ing. Jaroslavě Martinkové, Ph.D. za její pomoc, rady a trpělivost a odbornou spolupráci při tvorbě práce. Dále bych chtěl poděkovat také své rodině, zejména pak manželce Ing. Denise Vitáskové za její podporu.

Dokumentace jižní a střední části pohoří Brdy: legislativní procesy vzniku nové CHKO Brdy

Souhrn

Krajina v oblasti Brd byla historicky jen málo ovlivněna člověkem. Půdy v lokalitě nejsou úrodné, a tak i v průběhu osidlování a odlesňování české krajiny zůstaly Brdy téměř nedotčeny. Uchování původního rázu pomohlo i vytvoření vojenského újezdu ve 20. letech minulého století. Nově vzniklá chráněná krajinná oblast pak tvoří cenné propojení se sousedními CHKO Křivoklátsko a Český kras. Jedná se totiž o jedinou vnitrozemskou oblast České republiky, s výškou vyšší než 800 m n. m.

Cílem práce je porovnat rozdíly mezi VÚ a CHKO a zjistit co se v dotčených obcích změnilo s vyhlášením chráněné krajinné oblasti. Samotný text práce se sestává ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část se nejprve věnuje problematice a vymezení pojetí chráněné krajinné oblasti. Dále pak blíže představuje vojenské újezdy v České republice a přibližuje legislativu upravující jejich fungování. Nakonec se podrobně věnuje historii vojenského újezdu Brdy před a po roce 1989. Praktickou část práce tvoří vlastní výzkum. V této části práce jsou vyhodnocována data získaná prostou observací a také dotazníkovým šetřením. Ze získaných dat nelze dělat komplexní závěry, ale určité náznaky vyvodit lze. Oblast jako taková je pro turisty spíše přívětivá, v obcích sousedících s CHKO je zázemí jak pro rekreaci tak vzdělávání turistů, u vstupů do CHKO jsou udržovaná parkoviště. Mínusem je absence zařízení pro turisty uvnitř CHKO. Plusem jsou cyklostezky, vyznačené v délce přes 450 km, a i z odpovědí obcí vyplývá, že cykloturistika bude pravděpodobně v budoucnu v CHKO Brdy převažovat.

Klíčová slova: vojenský újezd, chráněná krajinná oblast, Brdy, turistika, místní samospráva

Documentation of southern and central part of the Brdy mountains: The legislative processes of formation of new PLA Brdy

Summary

The landscape in Brdy has historically been only little influenced by humans. Soils in the locality are not fertile, so during the settlement and deforestation of the Czech landscape Brdy remained almost untouched. The preservation of the original character has also helped to create a military area in the 1920s of the last century. The newly created protected landscape area is a valuable connection with the neighboring Protected Landscape Area of Křivoklátsko and the Bohemian Karst. It is the only inland area of the Czech Republic with a height of more than 800 m.

The aim of the thesis is to compare the differences between military area and PLA and to find out what happened in the affected municipalities with the declaration of the protected landscape area. The very text of the thesis consists of two parts - theoretical and practical. The theoretical part first deals with the issue and definition of the concept of the protected landscape area. Further, it represents the military areas in the Czech Republic and approximates the legislation regulating their functioning. Finally, it takes a detailed look at the history of the Brdy military area before and after 1989. The practical part of the work consists of own research. In this part of the thesis are evaluated data obtained by simple observation and questionnaire survey. From the obtained data, complex conclusions can not be made, but certain indications can be inferred. The area as such is rather hospitable for tourists, in the villages neighboring the Protected Landscape Area is a background both for recreation and for the learning of tourists, and for the entrances to the Protected Landscape Area there are maintained parking lots. The area's disadvantage is lack of facilities for tourists inside the Protected Landscape Area. On the positive side, there are cycling trails, marked over 450 km, and also from the municipal replies that cyclotourism is likely to prevail in the Brdy PLA in the future.

Keywords: military area, protected landscape area, Brdy, tourism, local government

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce	2
3	Literární rešerše	3
3.1	Definice chráněné krajinné oblasti	3
3.2	Vojenské újezdy v České republice	6
3.2.1	Stručná definice vojenského újezdu	7
3.2.2	Vojenské újezdy v České republice	8
3.3	Legislativa upravující fungování vojenských újezdů	11
3.3.1	Transformace vojenského újezdu na území civilní se statusem CHKO	13
3.3.2	Srovnání se zahraničím	16
3.3.2.1	Slovensko: zrušení vojenského újezdu Javorina	17
3.3.2.2	Estonsko: revitalizace vojenského letiště Raadi (Tartu).....	20
3.4	Historie Vojenského újezdu Brdy	23
3.4.1	Stručná charakteristika Brdské vrchoviny	23
3.4.2	Historie do roku 1989	25
3.4.3	Vývoj po roce 1989	27
4	Metody výzkumu	30
5	Výsledky	33
6	Diskuze výsledků	40
7	Závěr	42
8	Seznam použitých zdrojů	43

1 Úvod

Jako Brdy se nazývá část geomorfologického celku Brdské vrchoviny, která se nachází převážně ve Středočeském kraji, částečně však zasahuje i do kraje Plzeňského. Brdská vrchovina je geomorfologický celek, součást část České vrchoviny, konkrétně Poberounské subprovincie. Její nejvyšší vrcholy dosahují výšky přes 800 m n. m. Konkrétně nejvyšším bodem je Tok s výškou 865 m.

Toto pohoří se táhne od Zbraslavi přibližně 80 km jihozápadně a sahá až k hranicím s Jihočeským krajem. Právě v této oblasti také část pohoří zasahuje do kraje Plzeňského. Již ve 20. letech minulého století byla oblast Brd považována za přírodně velmi hodnotnou. Zároveň však, díky politické situaci v Evropě byla velmi zajímavou možností pro výcvik armády. Došlo tedy k prvnímu zabránění Brd pro účely dělostřelecké střelnice. Oblast od té doby byla, v různé míře, využívána několika různými armádami nepřetržitě až do začátku roku 2016. Zásadní změny v Armádě České republiky po roce 1989 zapříčinily i změny v rozlohách a počtu tzv. vojenských újezdů. Přes deset let se vedly diskuze o zrušení VÚ Brdy a jeho zpřístupnění veřejnosti. Kritické hlasy se ozývaly hlavně k možné destrukci krajiny, která byla téměř sto let uchráněna před veřejností, vyjma několik hektarů dopadových ploch. Jedním z nápadů jako tomuto zabránit byla možnost vyhlásit na území VÚ Brdy velkoplošné chráněné území. Nakonec, po diskuzi s veřejností i odborníky, byla zvolena varianta CHKO. Na území Středních a Jižních Brd se tedy nově od 1.1.2016 rozkládá Chráněná krajinná oblast. Ta vznikla převážně na území bývalého vojenského újezdu (Střední Brdy), které bylo doplněno územím Jižních Brd, kde se již nacházelo několik maloplošných chráněných oblastí – tři přírodní památky (Hřebenec, Míšovské buky a Třemešný vrch) a pět přírodních rezervací (Fajmanovy skály a Klenky, Getsemanka, Chynínské buky, Na skalách a Kokšín). Na území CHKO se dnes nachází také čtrnáct Evropsky významných lokalit.

2 Cíl práce

Bakalářská práce vznikla na území bývalého Vojenské újezdu Brdy, dnes Chráněné krajinné oblasti. Cíle práce byly vymezeny tyto:

- Observační dokumentace střední a jižní části pohoří Brd a legislativních změn souvisejících se vznikem nové CHKO Brdy na místě bývalého vojenského újezdu.
- Zjistit dopad těchto změn na dotčené obce v regionu, obyvatelstvo těchto obcí a turistický ruch v oblasti.

V průběhu tvorby bakalářské práce byl přidán ještě jeden cíl:

- Zjistit dopady zvýšeného turistického ruchu na CHKO a obce s ní související.

Poslední cíl byl přidán poté, co se autor práce při observaci terénu setkal s takovým chováním turistů, které by mohlo mít neblahý vliv na ochranu přírody v dané oblasti.

3 Literární rešerše

3.1 Definice chráněné krajinné oblasti

„Ničíme krásu naší krajiny, protože nikým nevlastněná nádhera přírody nemá žádnou ekonomickou hodnotu. Jsme schopni vypnout slunce a hvězdy, protože nevyplácejí dividendy.“

John Maynard Keynes

Aby však mohli lidé krajinu chránit, je nutné, aby jí nejprve porozuměli, aby projevíli skutečný zájem o její problémy, aby si uvědomovali jejich široké souvislosti a aby jim tyto problémy v širším společenském měřítku připadaly závažné a důležité. Pouze pokud jsou lidé dostatečně poučeni, zaujmají ke krajině osobní vztah a využívají přírodní zdroje šetrně a rozumně, mohou se tak sami přičinit o ochranu přírody a péči o krajinu, přírodních hodnot i estetických kvalit přírody. Na péči o krajinu se vážou pojmy, jako je „chráněná krajinná oblast“, „přírodní park“ a „národní park“. Jednotlivé pojmy se navzájem odlišují nejen svým obsahem, ale i intenzitou péče, legislativními pravidly a postupem při vyhlásování. Chráněná území tak lze v závislosti na stupni ochrany rozdělit na: a) národní parky, b) chráněné krajinné oblasti, c) národní přírodní rezervace, d) přírodní rezervace, e) národní přírodní památky, f) přírodní památky. Tato zvláště chráněná území dnes zaujmají 15,8 procent celkové rozlohy České republiky. Chráněné krajinné oblasti zaujmají 13,78 %. Přísně chráněno coby přírodní rezervace je však zhruba jen 1 procento území státu (Moldan, 2015).

První kapitola zde prezentované bakalářské práce se však bude za účelem zpřehlednění textu šířeji věnovat již jen pojmu „chráněná krajinná oblast“ (dále již jen „CHKO“). Právě na příkladu CHKO lze totiž velmi dobře ilustrovat, jak lze krajinu rozumně využívat hospodářsky a zároveň ji i chránit. Jinými slovy, CHKO by měly sloužit a být rozvíjeny jako modelová území ekologicky vhodného využívání krajiny a měla by se tak zároveň stát i cenným východiskem pro obnovu ekologické stability nejen české, ale i evropské krajiny (Pelc, 2000). V systému ochrany přírody České republiky (dříve Československa) figurují CHKO přibližně od poloviny padesátých let minulého století, kdy byly vyhlášeny první zákony o státní ochraně přírody. CHKO zřizuje vláda nařízením. Na rozdíl například od národních parků tak nejsou vyhlášovány zákonem. Zřizovací předpis nestanovuje jen bližší ochranné podmínky CHKO, ale i případné činnosti a zásahy vázané na souhlas orgánu ochrany přírody (§ 44 odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody

a krajiny, ve znění pozdějších předpisů; dále již jen „ZOPK“).¹ Samotný pojem je pak definován § 25 odst. 1 ZOPK, podle něhož jde o velkoplošné, zákonem chráněné území s harmonicky utvářenou krajinou, s charakteristicky vyvinutým reliéfem, s významným podílem přirozených ekosystémů lesních a (trvalých) travních porostů, s hojným zastoupením (mimoslesních) dřevin, případně s dochovanými památkami historického osídlení, například lidovou architekturou v podobě roubených stavení aj. (Rubín, 2003). Ustanoveny a chráněny jsou CHKO podle §§ 25 až 27 ZOPK. Základní ochranné podmínky jsou však ve srovnání s národním parkem podstatně mírnější.

Za účelem bližšího určení ochrany území CHKO se příslušná území dělí na tři / čtyři zóny (Tuháček, 2015). Nejprísnejší pravidla se přitom vztahují na I. zónu (přírodně jádrovou). Pro území I. i II. (polopřirozené ochranné) zóny platí shodný zákaz hospodaření způsobem vyžadujícím intenzivní technologie (tj. zejména prostředky a činnosti, které by mohly způsobit podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře či funkci ekosystémů; § 26 ZOPK), stejně jako i zavádění chovu zvířete atd. III. zóna (kulturně krajinná) má největší význam z hlediska své estetické hodnoty, přičemž ta již umožňuje intenzivnější hospodaření. IV. a zároveň poslední (okrajová sídelní) zóna představuje územní rezervu pro zástavbu a intenzivnější formy hospodaření a podnikání (Miko a Štursa, 2003). V souladu s těmito zónami se následně provádí veškeré hospodářské využívání CHKO.

Záměrem ochrany v CHKO tedy rozhodně není ponechat vymezené oblasti samovolnému vývoji, ale ani kompletně bránit možnému hospodářskému využití příslušného území. Hospodářská činnost člověka však musí udržovat a současně také zlepšovat stav CHKO a dále zachovávat, případně znovu vytvářet optimální ekologické funkce těchto území. Vedle hospodářského využití je v rámci CHKO dále přípustné také rekreační, turistické či osvětové využívání. Na vybraných územích, tj. na územích III. a IV. zón CHKO mohou být dokonce realizovány umírněné stavební práce. Vždy je ale třeba brát v potaz jejich urbanistické, objemové a architektonické limity. Platí totiž, že „z hlediska ochrany přírody a krajiny se posuzuje především umístění stavby vzhledem k charakteru krajinného rázu místa, její objem ve vztahu k zástavbě a pohledové ztvárnění detailu“ (AOPK ČR, © 2018).

¹ Formy chráněných území definoval nejprve zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, s působností pro české kraje. Pro chráněné krajinné oblasti byla také vůbec poprvé užitá zkratka CHKO. CHKO začaly být spolu s národními parky řazeny pod velkoplošná chráněná území. Zákon byl dále doplňován řadou vyhlášek a nařízení. V důsledku celospolečenských změn byl výše citovaný zákon nahrazen již citovaným ZOPK. Do té doby vžitě názvosloví u CHKO se však již dále neměnilo (Mackovčín, 2002). vyhlášek a nařízení. V důsledku celospolečenských změn byl výše citovaný zákon nahrazen již citovaným ZOPK. Do té doby vžitě názvosloví u CHKO se však již dále neměnilo (Mackovčín, 2002).

V bývalém Československu se chráněná území vyhlášovala již od roku 1838. V té době byly vymezeny první 2 rezervace. Již v roce 1933 však jejich počet překročil stovku. Obecně platí, že Česká republika patří co do počtu CHKO k evropskému nadprůměru. Zatímco ještě do roku 1960 byly v českých krajích Československa jen 2 CHKO, k dnešnímu dni se jejich počet na území České republiky rozrostl až na 26. Nejstarší CHKO, vyhlášenou v roce 1955, je CHKO Český ráj (Střída a Nováková, 2002). Po Tatranském národním parku byla CHKO Český ráj také druhým nejstarším velkoplošným chráněným územím v bývalém Československu (Friedl, 1991). Úplný seznam všech CHKO v České republice (včetně data zřízení a rozlohy) je uveden v samostatné příloze č. 1. Celková rozloha všech CHKO dnes dosahuje 1 076 111 ha. Správou území CHKO je pověřena zastřešující organizace – Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (dále již jen „AOPK ČR“) se sídlem v Praze.² Jedinou výjimkou je v tomto ohledu CHKO Šumava, která je ochrannou zónou Národního parku Šumava a současně spravuje i další cenné partie Šumavy (například Královský hvozd s Černým či Čertovým jezerem a Boubín). Z toho je také zřejmé, že do kompetencí CHKO spadá i správa maloplošných zvláště chráněných území mimo území samotné CHKO, národních parků a vojenských újezdů. Mezi posledními, které na seznam CHKO přibýly, byla CHKO Máchův kraj, tedy okolí Doks, a CHKO Brdy ležící na území zrušeného vojenského újezdu a několika stávajících brdských přírodních parků. Vyhlášení nových CHKO je vždy podmíněno souhlasným postojem na straně samospráv i místních obyvatel. V případě CHKO Brdy tak bylo nejprve nutné najít konsenzus na využití příslušného prostoru pro CHKO mezi samosprávami, příslušnými hospodáři i ochranou přírody. Největší počet návštěvníků každoročně přivítá CHKO Šumava, CHKO Český Brod, CHKO Moravský kras či CHKO Český kras.

Význam jednotlivých CHKO je určen celou řadou faktorů, od zastoupení vzácných přírodních jevů, rostlin, živočichů a přírodních společenstev přes neopakovatelnost charakteru krajiny až po přítomnost biocenter ekologické stability neregionálního, případně evropského významu. Vždy ale musí platit, že koncentrace popsanych jevů je na daném území CHKO ve srovnání s okolní krajinou mnohonásobně vyšší. Z tohoto pohledu tak lze také jednotlivým CHKO připisovat značný význam nadregionální až národní, případně dokonce i mezinárodní.

² Jedná se o specializovanou organizační složku České republiky, jež zajišťuje jak odbornou, tak také praktickou péči o přírodu, s důrazem na CHKO, a dále na maloplošná chráněná území a ptačí oblasti (AOPK ČR, © 2018b).

3.2 Vojenské újezdy v České republice

K tomu, aby mohla armáda úspěšně realizovat výcvik, potřebuje velkoplošná území, kde by bylo možné nepřetržitě připravovat vojáky na boj. Každý jeden voják totiž musí být vycvičen na patřičnou úroveň v oblasti vědomostí a dovedností a musí být s to fungovat samostatně i vzájemně spolupracovat s ostatními vojáky. A právě za účelem pořádání rozsáhlých cvičení byly v dobách minulých zřizovány vojenské výcvikové prostory, též označované jako vojenské prostory či vojenské újezdy. Ty představují značně specifické území v polarizovaném prostoru. To v praxi znamená, že se staly marginálními územími, která se celkově vyčlenila z integrace s přílehlými regiony.

Samotný termín „vojenský újezd“ však byl zaveden až zákonem č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech. Do té doby tyto prostory pro výcvik vojsk žádný speciální zákon nevymezoval. Na jejich vymezení však lze přece jen narazit například v nařízení vlády, ministerské rady na základě zákona č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění nemovitého majetku k účelům obrany státu (Göttinger, 2008).

Za doby trvání druhé světové války se území určená k výcviku armády označovala jako vojenská cvičiště, eventuálně výcvikový tábor. Případně byla pojmenovávána přímo podle konkrétního účelu výcviku, například jako dělostřelecká střelnice. V průběhu druhé světové války nacisti používali termín Truppenübungsplatz. Po roce 1945 převládlo označení vojenský výcvikový tábor, jež bylo na základě zákona č. 169/1949 Sb., zákona o vojenských újezdech, nahrazeno termínem vojenský výcvikový tábor, pro nějž byl následně zřizován vojenský újezd. Změny se však nedotkly pouze samotného názvu, nýbrž také vyjasnění různých aspektů, které se k danému území přímo vztahovaly. Bylo například usneseno, že kolem vojenského výcvikového tábora, kde se provádí samotný výcvik, musí být dostatečná plocha, kam je civilnímu obyvatelstvu zcela zamezen vstup (tj. VÚ). Zákonem č. 169/1949 Sb. byly současně vyjasněny majetkové poměry na území vojenský újezdu. Dále byly vymezeny hranice vojenského újezdu a zánik obcí ležících na jeho území, popřípadě jejich obnova, správa vojenský újezdu, pravidla pobytu a zároveň vstupu do prostoru vojenského újezdu.

Ze zcela zřejmých důvodů vznikaly vojenské újezdy na místech s nižší hustotou zalidnění, která navíc nebyla využitelná pro hospodářské účely. Jejich zakládání vždy provázelo nucené vystěhování většiny místních obyvatel. Setrvat v místě svého bydliště mohli pouze ti, kterým se podařilo ve vojenském újezdě získat zaměstnání, většinou na pozici lesního dělníka. Vznik vojenského újezdu však pocítili také obyvatelé přílehlých obcí, kterým

byl kompletně zamezen vstup do této striktně vymezené oblasti. Zároveň žili s trvalou obavou, že se oblast vojenského újezdu rozšíří také na jejich obec. Určitá část obyvatel proto odmítala žít v neustálých obavách z budoucnosti a obec raději dobrovolně opustila.

Vojenské újezdy coby samostatné správní jednotky tak jsou nedílnou součástí České republiky již od první poloviny minulého století. V minulosti však byly zrakům široké veřejnosti zcela utajeny a žily si vlastním svébytným životem. V období studené války byly informace o těchto prostorech veřejnosti zcela zapovězeny zejména z vojensko-strategických důvodů. Trochu bližší představu o hranicích území, o počtu cvičících vojáků a četnosti cvičení tak měli jen obyvatelé, kteří žili přímo uvnitř újezdu. Jistá změna nastala až po demokratizaci režimu, kdy došlo ke zrušení vybraných vojenských újezdů a informace o těch, které se zachovaly, již nadále nebyly tak přísně utajovány. Vojenské újezdy se tak stále častěji dostávaly do hledáčku zájmu celé řady odborníků. Větší zájem veřejnosti si znovu získaly až ve chvíli, kdy vláda České republiky začala projednávat zrušení vojenského újezdu Brdy a zmenšení plochy ostatních újezdů. Zamýšlené vyjmutí sídelních lokalit z prostoru vojenských újezdů zároveň rozpoutalo diskusi o budoucím vývoji daného území i o osudu jeho obyvatel.

3.2.1 Stručná definice vojenského újezdu

Pro označení částí státního území, které jsou zvlášť vyhrazeny k výcviku či působení ozbrojených sil, zejména armády, jsou používána jak v teorii, tak především v praxi různá označení. Používá se pojem „vojenský újezd“, často se hovoří o „vojenském prostoru“ a jindy o „vojenském výcvikovém prostoru“. Vzhledem k této nejednotnosti bude dále používáno zastřešujícího pojmu „vojenský újezd“ (dále již jen „VÚ“). V případě České republiky se VÚ vymezuje jako část území státu (tj. územní celek nevedený ve statistickém lexikonu obcí, avšak zařazený do okresů a krajů) určená k zajišťování obrany státu a k výcviku ozbrojených sil. Hranice VÚ se vymezují zákonem a veškeré územní změny tak mohou být provedeny zase jenom zákonem. V úvahu však přichází také varianta připojení části nebo celého VÚ k sousední obci, čímž vznikne zcela nová obec.

Také v problematice ochrany přírody zaujímají bývalé VÚ ministerstva obrany významné postavení. Tato území totiž reprezentují přírodně cenné lokality, v nichž se vzhledem k jejich mnohaleté izolovanosti od okolního dění (byly ušetřeny před výstavbou, zemědělstvím, komunálním znečištěním i turistickým ruchem) dlouhodobě dařilo a i nadále daří vzácným živočichům a rostlinám. Pro ilustraci lze zmínit VÚ Libavá o rozloze

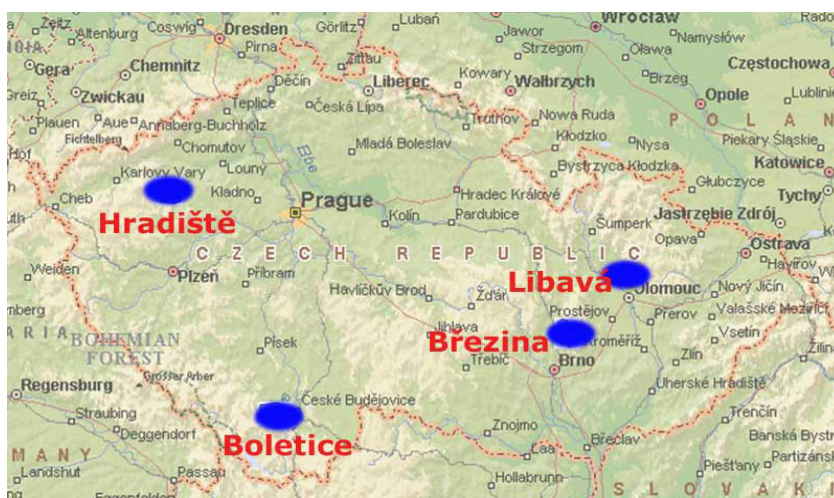
327,2382 km² v Olomouckém kraji, v oblasti Oderských vrchů, v němž se v roce 2006 uhnízdil kriticky ohrožený orel skalní, jenž byl v České republice před sto lety prakticky vyhuben. Podobně i v Brdech, na něž se zde prezentovaná práce zaměřuje, zase evidují výskyt orla mořského, který se do České republiky vrátil teprve v 80. letech minulého století. Ochranu místní přírody tu má za úkol zajišťovat právě správa CHKO. Na druhou stranu ale nelze přehlížet ani fakt, že ve VÚ, kde působila sovětská vojska, byla krajina značně znehodnocena (Kozel, 1998).

Na území České republiky bylo v minulosti zřízeno deset uzavřených výcvikových prostorů pro potřeby armády – VÚ. Jednotlivé VÚ se od sebe navzájem liší, což je dáno jak učebním a výcvikovým zaměřením, tak také prostorovými a terénními podmínkami. Dva z nich však měly status VÚ jen po velmi omezenou dobu (tj. VÚ Prameny: 1954–1964 zrušeny byly z důvodu těžby uranu /Tomíček, 2006/ – a VÚ Panenská: 1952–1957) a šest z nich bylo v souladu s novou vojenskou doktrínou zrušeno. Mezi bývalé VÚ náleží VÚ Mladá, VÚ Ralsko, VÚ Dobrá voda, VÚ Prameny, VÚ Panenská a také již výše zmíněné VÚ Brdy. Významně se počet VÚ snížil po úplném odchodu sovětských vojsk v roce 1989. K 31. prosinci 1991 došlo usnesením vlády České republiky č. 397/1991 ke zrušení VÚ Mladá, VÚ Ralsko a VÚ Dobrá voda. VÚ Dobrá voda byl následně zahrnut pod Správu Národního parku Šumava a VÚ Mladá spolu VÚ Ralsko byly revitalizovány (Kozel, 1998). VÚ Panenská byl podobně jako krátce existující, přesto pro krajinu značně destruktivní VÚ Prameny na Sokolovsku zrušen v průběhu padesátých let minulého století.

3.2.2 Vojenské újezdy v České republice

Obecně platí, že jak počet, tak také velikost VÚ se přímo odvíjí od celkových politických, historických a ekonomických podmínek v zemi. Od 1. ledna 2016 existují v České republice 4 VÚ o celkové rozloze 82 333 ha (viz obr. 1, s. 9), a to podle zákona č. 15/2015 Sb., o zrušení VÚ Brdy, o stanovení hranic VÚ, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů (zákon o hranicích VÚ). Konkrétně se jedná o VÚ Boletice / okres Český Krumlov, VÚ Březina / Dědice, okres Vyškov, VÚ Hradiště / Doupov, okres Karlovy Vary a o VÚ Libavá / okres Olomouc. Území VÚ vždy přísluší k území jednoho okresu a tudíž i jednoho kraje. V souvislosti s procesem optimalizace však byly jednotlivé VÚ zmenšeny, a to zhruba o třetinu. Toto opatření v podstatě bylo nutnou reakcí na pokles počtu vojáků v činné službě. Bylo proto nutné přizpůsobit velikost VÚ aktuálním potřebám

české armády. V neposlední řadě bylo nutné přizpůsobit podíl VÚ na rozloze České republiky tak, aby byl tento srovnatelný s okolními státy.

Obr. 1: Stávající vojenské újezdy v České republice

Zdroj: (Ministerstvo obrany, 2018, online).

Boletice

VÚ Boletice se cvičišťem, střelnicí a tankodromem byl zřízen v západní části okresu Český Krumlov na místě bývalého vojenského výcvikového tábora Boletice a měří 220 km². Svého času tak byl druhým největším z pěti současných VÚ. Zřízen byl v roce 1950, ale již od roku 1947 zde fungoval vojenský tábor. Svými samotami, komunikacemi a střídáním luk Boletice značně připomínají Balkán. Újezdní úřad VÚ se nachází v Kájově.

Březina / Dědice

VÚ Březina je znám také jako vojenský výcvikový prostor Dědice. Rozkládá se na 158 km² na lesnatém území Dražanské vrchoviny. Zřízen byl již roku 1936 jako vojenský tábor Dědice. „Vybudovány byly letiště, dělostřelecká, pěchotní a letecká střelnice i se cvičnými železobetonovými objekty pro výcvik posádek československého hraničního opevnění“ (Plch et Plch, 2017, s. 138). VÚ z původně vojenského tábora vytvořila Československá republika až 17. dubna 1951.

Hradiště / Doupov

VÚ Hradiště – Doupov se rozprostírá v okrese Karlovy Vary v Doupovských horách s nejvyšším vrcholem Hradiště (934 m n.m.). Rozkládá se zhruba mezi Karlovými Vary, Bochovem, Kadani a Podbořany na ploše 332 km², což z něj činí největší VÚ České

republiky. Újezdni úřad sídlí v Karlových Varech. VÚ Hradiště – Doupov vznikl v roce 1953, přičemž pohotově využil citelně zredukovaného počtu obyvatel zapříčiněného odsunem původně zcela převažujícího německého obyvatelstva. Celkem se z mapy vytratilo 65 obcí a v nich přibližně 2 600 domů (Plch et Plch, 2017).

Libavá

VÚ Libavá se rozkládá severovýchodně od Olomouce, v oblasti Oderských vrchů, na území o rozloze 327 km². Vojenský prostor tu vláda Klementa Gottwalda zřídila v roce 1946. V roce 1952 byl změněn na VÚ. Totožně jako i VÚ Hradiště – Doupov se tak stalo v oblasti vysídlených vesnic (například Heroltic, Luboměře či Kozlova), případně dokonce zlikvidovaných vesnic zejména německého obyvatelstva. Přísné uzavření Libavé je datováno do roku 1968, kdy po sovětské invazi na tomto místě působila armáda československá i okupační armáda, tj. Střední skupina sovětských vojsk. Sovětská armáda zde dokonce měla tři palebná raketová postavení. Počínaje rokem 2002 bylo toto vojenské území rozděleno na 5 katastrálních území: Čermná u Města Libavá, Město Libavá, Rudoltovice, Slavkov u Města Libavá a Velká Střelná. V rámci všech VÚ tak Libavá vede v počtu obyvatel. Sídlem újezdního úřadu je Město Libavá (Plch et Plch, 2017). Byť se rozkládá na Moravě, ještě před svým zmenšením k 1. lednu 2016 zasahoval východním okrajem svého tehdejšího území také do Slezska.

3.3 Legislativa upravující fungování vojenských újezdů

Základní ustanovení o VÚ jsou upravena v §§ 30 až 40 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, který Parlament České republiky přijal v roce 1999. Stávající VÚ byly v návaznosti na dřívější existenci VÚ³ formálně zřízeny § 73 téhož zákona. Výčet a hranice jsou uvedeny v přílohách zákona. Zákon dále stanovuje také sídla vojenských újezdů (zpravidla mimo jejich území) a příslušnost k okresu (v příloze č. 1 jmenovaného zákona) i kraji (v § 73a). Současně zákon vyjmenovává také prostory na území České republiky, které se v současnosti nacházejí na území České republiky. Na území VÚ jsou zřizovány vojenské výcvikové tábory a výcviková zařízení, tj. například soubory střelnic, cvičišť, dále ubytoven, pozemky určené k výcviku aj.

Zákon č. 222/1999 Sb. uvádí, že veškerý majetek na území VÚ je majetkem státu. Jedinou výjimkou je v tomto ohledu majetek vnesený. Podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, s plochami a dalším nemovitým majetkem nezbytným k výcviku hospodáří příslušná vojenská ubytovací a stavební správa. Všechny ostatní plochy a nemovitosti sloužící zpravidla jako ochranné a bezpečnostní zóny při výcviku se nacházejí pod správou státního podniku Vojenské lesy a statky České republiky. Tento státní podnik založilo za účelem hospodářského využití území VÚ Ministerstvo obrany České republiky. Nyní tak má na starosti péči o hospodářské plochy a lesy újezdu a zároveň také řídí jeho hospodářské využití. Dle zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, ve znění pozdějších předpisů, je státní podnik Vojenské lesy a statky České republiky (© 2018) samostatnou právnickou osobou provozující podnikatelskou činnost s majetkem státu vlastním jménem a na svou vlastní odpovědnost. Nejvyšším správním orgánem je ředitelství státního podniku Vojenské lesy a statky České republiky se sídlem v Praze 6.

³ Území VÚ vzniklo na základě zákona č. 169/1949 Sb., o VÚ, ve znění pozdějších předpisů.

Státní správu na území VÚ vykonává újezdni úřad. Újezdni úřad dále vykonává funkci orgánu ochrany zemědělského půdního fondu (Tuháček, 2015). V čele újezdního úřadu je přednosta (voják z povolání), který je podřízen oddělení řízení VÚ. Podle § 33 zákona č. 222/1999 Sb., újezdni úřad:

- a) plánuje územní plán újezdu,
- b) koordinuje vojenské a hospodářské využívání újezdu a činnosti mezi cvičícími jednotkami ozbrojených sil a osobami provozujícími hospodářskou činnost,
- c) zabezpečuje podmínky pro výcvik ozbrojených sil v polních podmínkách,
- d) rozhoduje o možnosti vstupu a pobytu na území újezdu,
- e) stanovuje režimová a bezpečnostní opatření na území VÚ, kontroluje a vyžaduje jejich dodržování,
- f) projednává přestupek na úseku obrany spočívající v úmyslném narušení režimu ochrany a vstupu do vojenského objektu a dále režimová a bezpečnostní opatření na území újezdu, kontroluje a vyžaduje jejich dodržování,
- g) pečuje o trvalé označení územních hranic VÚ, odpovídá za vyznačení hranic VÚ v terénu a za vyznačení bezpečnostních a ochranných pásem na území VÚ,
- h) ve věcech účelových komunikací vykonává újezdni úřad funkci silničního úřadu,
- i) stanovuje místní a přechodnou úpravu a řízení provozu na účelových komunikacích,
- j) stanovuje opatření k zabezpečení čistoty a veřejného pořádku, k požární ochraně a krajiny, k zásobování vodou, k čištění odpadních vod a k jejímu odvádění,
- k) zabezpečuje součinnost a koordinaci s ostatními orgány státní správy, s orgány krajů a obcí (§ 33 zákona č. 222/1999 Sb.).

§ 37 zákona č. 222/1999 Sb. dále stanovuje základní úkoly újezdního úřadu, které mají bezprostřední vliv na život ve VÚ. Mezi tyto úkoly patří třeba například rozhodování o vstupu a pobytu fyzických osob na území VÚ, dále zabezpečování hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje území VÚ, ochrana a tvorba zdravého životního prostředí, uspokojování potřeby obyvatelstva atd. V tomto ohledu je zřejmé, že újezdni úřad má v podstatě na starosti několik různých oblastí potřeb obyvatelstva. Mezi ty patří oblast školství, neboť újezdni úřad zřizuje a zároveň i spravuje předškolní zařízení, základní školy aj., dále oblast sociální péče, zdravotnictví a kultury. V rámci dalších oblastí své působnosti zajišťuje výstavbu a správu účelových komunikací, dále zabezpečuje dopravní obslužnost, má na starosti funkčnost veřejného osvětlení, požární ochranu, vývoz odpadů, zásobování pitnou vodou, odvádění

a čištění odpadních vod a i záležitosti týkající se veřejného pořádku. Do plnění všech těchto aktivit by měl újezdni úřad zapojovat jak široké obyvatelstvo, tak také právnické osoby se sídlem na území VÚ. Újezdni úřad může dále iniciovat vznik občanské aktivity, jež převezme úlohu poradního orgánu. Prostřednictvím činnosti občanských aktivit mají obyvatelé VÚ možnost se vyjadřovat k dění a životním podmínkám ve VÚ.

Zákon č. 222/1999 Sb. rovněž upravuje vstup a pobyt na území VÚ. To v souladu s § 39 (respektive § 40) citovaného zákona také vydává příslušný újezdni úřad. Povinností újezdního úřadu je, aby osobu, která získala povolení pro vstup a pobyt na území VÚ, důkladně seznámil s podmínkami vstupu a jednotlivými bezpečnostními opatřeními. Pokud se osoba chová v rozporu s těmito podmínkami, má vojenský úřad právo toto povolení kdykoli a bez udání důvodu odejmout. V případě odejmutí povolení k pobytu je ale újezdni úřad již povinen své rozhodnutí odůvodnit (§ 40 zákona č. 222/1999 Sb.).

3.3.1 Transformace vojenského újezdu na území civilní se statusem CHKO

Právě přeměně území marginálního charakteru, jež bylo dlouhodobě využíváno za účelem obrany státu a výcviku vojsk, na území civilní se statutem CHKO, je věnována tato podkapitola. Konverze VÚ na území s civilním využitím zasahuje do mnoha oblastí lidské činnosti a pochopitelně také do širšího území. Nelze se proto zaměřit výlučně na oblast legislativní, ale je potřeba se alespoň okrajově zmínit i o oblasti administrativní, správní, bezpečnostní, o oblasti týkající se územně plánovací dokumentace atd. Pro lepší ilustraci bude uveden praktický příklad konverze VÚ Brdy na CHKO Brdy.

VÚ Brdy byl na území Středočeského kraje zrušen k poslednímu dni roku 2015. Stalo se tak na základě § 1 zákona č. 15/2015 Sb. ze dne 14. ledna 2015, kdy bylo rozhodnuto o zrušení VÚ Brdy i újezdního úřadu VÚ Brdy se sídlem v Jinci. Rozloha Středočeského kraje se snížila o 87,9 km². Naopak rozloha Plzeňského kraje se zvýšila o 87,9 km² (z toho 76,2 km² zaujímaly lesní pozemky). Velká diskuze se vedla o možnostech ochrany krajiny v Brdech. Ta nejenže byla chráněna před turisty, ale zároveň činností vojenské techniky podporovala výskyt určitých druhů rostlin a živočichů. O pozitivních výsledcích působení vojenské techniky v krajině píše například Jentsch et al. (2009). Toto nakonec řeší plán péče CHKO, který si dává za cíl, mimo jiné, udržení bezlesých zón.

Zatímco některé změny nastaly okamžitě k datu zániku VÚ, tj. k 1. lednu 2016, další jsou dlouhodobějšího rázu. Postupně budou jednotlivé změny zachyceny nejen v praxi, ale i v územně plánovací dokumentaci obcí i vyšších územních jednotek. Jedním z cílů této

konverze bylo CHKO Brdy i přilehlým obcím a regionům zajistit větší prestiž, než jaké se těšil bývalý VÚ Brdy.

VÚ Brdy byl zrušen zákonem č. 15/2015 Sb. Vycházet přitom bylo možné z konverze některých dřívějších VÚ, jako byl VÚ Ralsko či VÚ Boletice (Poštolka, 1998). Některé proběhnuvší procesy byly téměř identické s těmi, kterými procházel VÚ Brdy. Vždy je ale potřeba mít na zřeteli, že jednotlivé VÚ se od sebe liší, ať už je to polohou ve státě, možnostmi integrace či dalším směřováním. Jak vznik, tak také zánik VÚ Brdy i jeho následnou přeměnu na Na samotném procesu transformace VÚ se podílely nejvyšší státní orgány. Zainteresovaná přitom byla hned tři různá ministerstva, a sice Ministerstvo obrany České republiky, Ministerstvo životního prostředí České republiky a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. Z hlediska administrativního, státní správa a samosprávy připadlo dřívější území VÚ Brdy od 1. ledna 2016 dvěma krajům a správnímu obvodu obce s rozšířenou působností – Hořovice, Příbram (největší katastr o velikosti 46 km² připadl obci Obecnice)⁴, Rokycany, Nepomuk a Blovice (Ministerstvo pro místní rozvoj, 2017). Počínaje 1. lednem 2016 se katastrální území obcí, které k tomuto datu ležely ještě ve VÚ, připojily k příslušným sousedním obcím – předpřipraveným katastrálním územím, kterých je celkem 27. Taxativně tyto obce vyjmenovává zákon č. 15/2015 Sb., o hranicích VÚ. Pro přehlednost je uváděna tabulka, která udává i rozlohu nově přiděleného území a počet občanů na tomto území žijících (tabulka č. 1, s. 15) Současně byl z pohledu samosprávního členění oficiálně zrušen také újezdni úřad VÚ Brdy a s ním i veškerá činnost matričního, stavebního i vodoprávního úřadu. A v číselnících přestal definitivně figurovat správní obvod VÚ Brdy (na úrovni správního obvodu obce s pověřeným obecním úřadem).

⁴ Výměra obce Obecnice v okrese Příbram se tímto krokem v průběhu jediného dne zvětšila víc než devětkrát. Rázem ta zaujala sedmé místo mezi největšími obcemi Středočeského kraje.

Tabulka č. 1 Přehled rozděleného katastrálního území VÚ Brdy

Obec	Počet obyvatel	Rozloha vyčleněného katastrálního území (ha)
Borovno	0	96,6
Bratkovice	0	96,5
Dobřív	0	1500
Drahlín	0	225,5
Felbabka	0	17,7
Číčov	0	332,7
Hvozdec	0	63,5
Chaloupky	0	477,2
Jince	3	2156
Křešín	0	433,7
Láz	0	48,5
Malá Víska	0	903,7
Mírošov	0	208,8
Míšov	0	222,1
Nepomik	0	1765,8
Obecnice	1	4599,9
Ohrazenice	0	310,9
Podluhy	0	1196,1
Sádek	0	235
Strašice	0	2649,1
Skořice	22	2042,4
Štítov	0	132,4
Trokavec	0	16,9
Těně	0	1587,3
Věšín	0	2405,1
Vranovice	0	763,1
Zaječov	1	1522

(zdroj: Optimalizace vojenských újezdů, 2015)

V současnosti základní ochranný režim na území CHKO, tedy práva a povinnosti stanovují dva různé zákony. Základní ochranný režim tvoří zejména zákonem stanovené základní ochranné podmínky obsahující seznam zakázaných činností s diferencovanou platností v rámci jednotlivých odstupňovaných zón ochrany. Tento seznam poskytuje výčet nejrůznějších činností, které se liší jak svou závažností, tak také možnými dopady na CHKO. Režim základních ochranných podmínek v CHKO dále rozšiřují bližší ochranné podmínky stanovené vyhlášovacemi předpisy jednotlivých CHKO.

Tím prvním je zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), a již výše citovaný ZOPK. Krom těchto dvou zákonů je třeba vyzdvihnout také nařízení vlády č. 292/2015 Sb. o CHKO Brdy. Současně část CHKO, kde stále ještě hospodaří Vojenské lesy a statky se řídí zákonem č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany státu. Z výše

citovaných předpisů jasně vyplývá, že na rozdíl od období, kdy na tomto území fungoval VÚ Brdy, nyní mohou návštěvníci vstupovat na celé území CHKO. Výjimku z tohoto pravidla tvoří pouze trvale nepřístupné oblasti, tj. posádkové cvičiště Jince a VÚ 3525 „U Němých“. Vzhledem k tomu, že pyrotechnická očista již skončila, není nadále třeba dávat pozor na výstražné cedule, které návštěvníky upozorňovaly na neasanované území. Návštěvníci jsou dále povinni prokázat svou totožnost oprávněným osobám z řad policie, vojenské policie, lesní stráže, správy CHKO a stráže přírody. Pokud tak neučiní, je tento krok posuzován jako násilí proti úřední osobě, blíže viz trestní zákoník č. 40/2009 Sb. Lesní stráž může návštěvníkům s odvoláním na § 53 zákona o lesích dokonce udělit blokovou pokutu. Důvodem k udělení pokuty může být rušení klidu a ticha, sběr lesních plodů způsobem, který poškozuje les, atd. Nesmí však proti prověřované osobě použít jakýchkoli donucovacích prostředků.

Provozování sportů na území CHKO Brdy upravuje zákon č. 289/1995 Sb., o lesích. Přesněji § 20, písm. j) říká, že „v lesích je zakázáno mimo lesní cesty a vyznačené trasy jezdit na kole, na koni, na lyžích nebo na saních.“ Lesními cestami se v tomto kontextu rozumí všechny lesní cesty, tedy lesní cesty katastrované i nekatastrované, zpevněné i nezpevněné, ale i svážnice, zřetelné přibližovací linky aj. S odkazem na nařízení vlády č. 292/2015 Sb., o CHKO Brdy, je zde zakázáno provádět horolezeckou činnost mimo vyhrazené horolezecké terény.

V souvislosti s nástroji ochrany přírody a krajiny v CHKO je potřeba dále zmínit také takzvanou zonaci vycházející ze zákona a podrobně vymezenou příslušnými vyhláškami Ministerstva životního prostředí. Jinými slovy, území CHKO lze rozdělit do 4 zón, které se liší stupněm ochrany přírody a krajiny. Nejprísrnější režim panuje v první zóně.

Významnou součástí CHKO jsou také lesní společenstva, která podléhají složkovému zákonu č. 289/1995, o lesích, a jeho prováděcím vyhláškám, a dále ZOPK.

3.3.2 Srovnání se zahraničím

Problematika zmenšování a restrukturalizace VÚ a vojenských objektů se však zdaleka netýká výhradně České republiky. Totožnou otázkou se tak zabírají nejen evropské, ale i mimoevropské státy. Například v americkém Texasu z bývalých kasáren ve vojenském objektu vytvořili nové město, dle tohoto vzoru pak postupovalo také Slovensko, při rušení kasáren v Košicích (Schleicher, 2014), kde vzniklo nové kulturní centrum. V Maďarsku zase zůstalo spousta vojenských objektů po sovětské armádě. V obou případech byli objekty

opuštěny armádou z důvodu geopolitických změn ve střední a východní Evropě, které vedly ke zrušení Varšavské smlouvy, vstup těchto zemí do NATO a následnému personálnímu zeštíhlení armád (Kadár, 2014). Obě tyto armády tak najednou měli spoustu nevyužívaného prostoru. V těchto popisovaných případech se ale jedná spíše o budovy, případně brownfields⁵, nikoli krajinné celky jako je například VÚ. V rámci zde prezentované bakalářské práce proto budou jako příklad pro srovnání zmíněny dva evropské státy (Slovensko, kde se nacházely bývalé, sovětskými vojsky okupované VÚ, a Estonsko, jehož výchozí podmínky pro optimalizaci lze velmi dobře přirovnat k těm v České republice). Tyto příklady názorně dokládají, jak dvě vybrané zahraniční země přistoupily k revitalizaci bývalých VÚ.

3.3.2.1 Slovensko: zrušení vojenského újezdu Javorina

Je zřejmé, že v zemích s transformující se neboli přechodovou ekonomikou nebyla transformace vojenských brownfields dosud formalizována. Samotný proces vykazuje značné rozdíly v závislosti na rozdílnosti jednotlivých vojenských brownfields i v návaznosti na odlišnost místních přístupů. To, jak se k optimalizaci VÚ postavilo Slovensko, lze demonstrovat na příkladu VÚ Javorina na severovýchodě Slovenska (v okrese Kežmarok nedaleko Tatranského národního parku, mezi Levočou a Kežmarokem), největšího výcvikového prostoru pro lidovou armádu v bývalém Československu (Rybár, Compl'ová, 2013). Až na Javorinu byly všechny VÚ majetkově vyrovnané, proto se optimalizace VÚ na Slovensku vztahovala právě na tento obvod.

Vojenský obvod Javorina byl tehdejší vládou Československé republiky zřízen 6. února 1952. Území vojenského obvodu vzniklo v katastru dvou obcí, tj. obce Blažov a Ruskinovce, a dále z části katastrálního území 22 obcí spišského regionu. Nacházel se na území 5 katastrálních jednotek – Levočská dolina, Lubické Kúpele, Ihla, Sýpková a Blažov. Celková rozloha činila 31 638 ha. Po zřízení vojenského obvodu byl počínaje 1. lednem 1953 s odvoláním na tehdy platné předpisy majetek patřící jiným osobám než státu zestátněn za náhradu.

⁵ Označení pochází z angličtiny a do češtiny lze přeložit jako „hnědé pole“. Jedná se o nemovitost (pozemek, objekt či areál), která je dlouhodobě nedostatečně využívána, tím pádem zanedbávána a může být rovněž i kontaminovaná.

Zřízení vojenského obvodu bylo zapříčiněno zejména narůstajícím významem ochrany teritoria Československa před možnou činností nepřátelského letectva, tj. v důsledku zvyšování významu protiletadlového vojska na začátku 50. let minulého století.

Ústřední oblast Levočských vrchů, kam spadá také Javorina, byla téměř půl století pod jurisdikcí Ministerstva obrany Slovenské republiky. Vstup na území byl oficiálně zakázán. Československá armáda využívala danou oblast pro skladování munice, výcvik atd. Vojáci tu demolovali domy, historické kostely i další budovy a za sebou tak nezanechávali nic víc než jen štěrk (Kopanic, 2011). Znovu se tato oblast civilnímu obyvatelstvu otevřela až v roce 2011 (Rybár a Comľová, 2013).

Zrušení VÚ přímo souviselo také s reformou armády. Podobně jako i v jiných zemích se také tady měnící charakter armády projevil ve zredukování počtu výcvikových prostorů. Ve své době totiž čtvrtý vojenský obvod Javorina s výcvikovým prostorem Kežmarok platil za největší výcvikový prostor v rámci Slovenské republiky. Vzhledem ke své rozloze tak mohla Javorina vojákům dokonce sloužit pro vykonávání střelby z protiletadlových raketových kompletů blízkého dosahu. V prostoru se tak objevovaly nejen rakety, které podléhaly autodestrukci, ale hlavně rakety kompletu S-10, které původně nebyly vybavené autodestrukci, ale pokud nedošlo k jejich výbuchu v cíli, tak se raketě zablokovala kormidla a ta následně dopadla na zem. Rozlehlé území bylo rovněž značným lákadlem pro zahraniční armády. Ani to však nezabránilo jeho zrušení, k němuž došlo k 1. lednu 2011.

Výcviková činnost Ozbrojených sil Slovenské republiky však byla oficiálně ukončena již k 31. prosinci 2005. Od té doby se již prostor na cvičení vojsk nevyužíval. V témže roce také Ministerstvo obrany Slovenské republiky připravilo návrh nařízení vlády na jeho zrušení, avšak otázka termínu zrušení závisela na konečném rozhodnutí ústavního soudu Slovenské republiky ve věci souladu ustanovení zákona o obcích s Ústavou Slovenské republiky (Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006). Mezi lety 2005–2006 také probíhalo odstraňování munice, za nějž stát zaplatil téměř 80 milionů eur.

Zrušení VÚ Javorina se projevilo jak na územněsprávním členění okresu Kežmarok, tak také na podobě mapy celé Slovenské republiky, neboť území VÚ bylo nově rozděleno mezi 4 existující okresy (Jesenský, 2010).

Na rozdíl od VÚ Brdy neměl VÚ Javorina žádné obyvatele a zahrnoval výlučně území, která byla zabrána zaniklým obcím. Čtyři vystěhované obce (Blažov, Ľubické Kúpele, Dvorce a Ruskinovce) tak byly po vzniku VÚ bývalým režimem úplně vymazány z mapy. „Zoufalé obyvatele nemilosrdně vyhnal do zkonfiskovaných domů po německých usedlících v okolí a vesnice srovnal se zemí. Pozemky spolu s částmi území dalších 22 spišských obcí

vyvlastnil, spojil a od 1. ledna 1953 vytvořil největší výcvikový prostor pro lidovou armádu v bývalém Československu“ (Jesenský, 2010). Tito obyvatelé byli vyvlastňováni na základě zákona č. 169/1949, o vojenských pozemcích. Vlastníkům půdy bylo za 1 m² louky vypláceno 18 halířů, za ornou půdu dostávali 26 halířů atd. Jinými slovy, stát si doslova za pár drobných přivlastnil majetek velké spousty lidí.

Po zániku VÚ byly tyto historické katastry přiřčleněny k některé z již existujících obcí v blízkém okolí VÚ, což vedle k úplnému zániku všech těchto obcí. Na části bývalého vojenského prostoru Javorina měly být z výše uvedených důvodů uskutečněny restituční nároky. Přesněji se jednalo zhruba o 39 % z celkové výměry VÚ, což odpovídalo 12 432 ha. Hlavní přínos zrušení VÚ byl spatřován zejména ve výrazném snížení nákladů na střežení celého VÚ, které ročně dosahovaly přibližně výše 30 milionů korun.

Obavy, které provázely zrušení tohoto VÚ, se nejčastěji týkaly strachu z poklesu zaměstnanosti v regionu, nekontrolované těžby dřeva i pytláctví. Jako poměrně palčivý problém se tehdy jevilo také chátrání opuštěných budov a zhoršování celkového technického stavu infrastruktury.

S Javorinou je tak úzce spojena zejména otázka sociální dimenze optimalizace. I přesto, že se totiž podařilo vrátit původnímu obyvatelstvu pozemky, domovy už navrátit možné samozřejmě nebylo. Ne každý se ale dokázal smířit s krutým osudem a někteří obyvatelé si dokonce sáhli na svůj vlastní život (Jesenský, 2010). O vrácení nemovitostí požádalo 8 166 restituentů.

Deset let po zrušení, tj. až do roku 2021 – se o lesní pozemky Javoriny bude starat státní podnik Vojenské lesy a majetky Slovenské republiky v Pliešovciach.

Dnes jsou v Javorině nejviditelnějším dědictvím po sovětské i české armádě zachovalé asfaltky a zpevněné lesní cesty. Po liduprázdných cestách se s oblibou projíždějí cyklisté a dokonce i inline bruslaři. Při bližším pohledu se ale ukazuje, jak moc místní krajina utrpěla. O přírodu se tu také boje příliš nesváděly. Zatímco v Brdech se mezi armádu a ochranu přírody často klade rovnítko, ve slovenském prostoru Javorina je tomu přesně naopak. Tady přítomnost vojáků krajině velmi ublížila. Jedním z největších zásahů do krajiny bylo nezřízené kácení vojenských lesů. Za dobu existence Javoriny se tu vytěžilo zhruba 31 600 ha.

3.3.2.2 Estonsko: revitalizace vojenského letiště Raadi (Tartu)

Stejně tak i v Estonsku meziválečného období představoval největší hrozbu Sovětský svaz (dále již jen „SSSR“). Roku 1934 Estonsko, Lotyšsko a Litva uzavřely dohodu o spolupráci, která se nevztahovala ani na hospodářství, ani na vojenství. Před samotným vypuknutím druhé světové války pak Estonsko vyhlásilo neutralitu, aby se tak vyhnulo vojenským konfliktům. Nakonec se ale stejně Estonsko (zároveň s Lotyšskem a později i Litvou) dostalo do centra zájmu SSSR, což bylo mimo jiné zapříčiněno vzájemnou dohodou, kterou uzavřelo nacistické Německo se SSSR. I přes záruku SSSR směrem k pobaltským státům, že nebude docházet k narušování jejich suverenity, ani politického zřízení či ekonomických poměrů, se uplatňované požadavky ze strany SSSR na Estonsko i nadále stupňovaly. Estonsko nakonec sovětskému nátlaku podlehl a v podstatě dobrovolně přistoupilo na okupaci. Nový parlament pak 21. července 1940 vyhlásil Estonsko sovětskou republikou a při této příležitosti zároveň požádal o její připojení k SSSR. „Sovětizace přinesla masové represe, likvidaci elit a vytvoření atmosféry strachu“ (Hebedová a Hofírková, 2012, s. 72).

V rámci sovětské okupace v Estonsku měla armáda k dispozici přes 500 objektů s celkovou rozlohou 85 175 ha, tj. přibližně 2 % území Estonska. Podle odhadů mělo environmentální vyčištění bývalé vojenské krajiny po dlouhých 50 letech sovětské okupace přijít na 4 miliardy amerických dolarů (Kaplan, 1999). Bylo například nutné zlikvidovat toxické chemikálie a staré výbušniny a zbraně, které se objevovaly v pobřežních i vnitrozemských vodách. Stejný problém řešili také v sousedním Lotyšsku (Burlakovs et Gorbunovs, 2012).

Vážné poškození životního prostředí v důsledku sovětské okupace bylo odhaleno krátce poté, co Estonsko v roce 1991 vyhlásilo nezávislost na SSSR. Nezávislost Estonska uznal SSSR v září roku 1991. Již v prosinci téhož roku se sovětské impérium definitivně rozpadlo. Sovětské jednotky se však z Estonska definitivně stáhly až v roce 1994 (Jauhiainen, 1997). S jejich odchodem také vyvstala důležitá otázka regenerace a revitalizace vojenských prostorů. Podobně jako i v řadě dalších zemí se také v Estonsku počet vojenských výcvikových zařízení jevil zbytečně vysoký, což vedlo k opuštění vybraných areálů a jejich následnému předání do samosprávy místních úřadů.

Devastační působení SSSR na krajinu Estonska lze doložit na příkladu dvou známých míst v Estonsku. Tím prvním je sovětský uranový mlýn v městečku Sillamäe, považovaný za smutný skanzen sovětské budovatelské architektury stalinského období. Poté, co byly

v roce 1991 všechny uranové doly uzavřeny, estonská vláda směřovala své úsilí k zlepšení velmi poškozeného životního prostředí. Palčivým problémem bylo především místní jezero plné radioaktivního odpadu, u něhož velmi silně hrozilo, že pronikne do Baltského moře. Druhým příkladem je estonský přístav Paldiski ležící 30 km od Tallinu, který si SSSR vybral za základnu pro své námořnictvo. Také tato krajina byla kompletně zamořena radioaktivním jaderným odpadem, ropou a těžkými kovy. SSSR zde umístil i pokusnou jadernou elektrárnu, kterou vyklidila prosovětská vojska až díky mezinárodnímu tlaku. Vojska se z letiště Tartu stáhla až v roce 1993.

I přes dvě výše jmenované oblasti se ale největší pozornosti v Estonsku dostalo bývalému tajnému vojenskému letišti Raadi (známému také jako letecká základna Tartu), které se nachází 4 km severovýchodně od města Tartu.

Místní letiště vzniklo v roce 1912. Poté, co Estonsko získalo nezávislost, byly v Raadi postaveny dva hangáry. V roce 1925 a poté znovu v roce 1930 bylo letiště rozšířeno. V červnu 1940 nad ním převzali plnou kontrolu sověti. Když Němci vyhnali sověty z Estonska, začali s modernizací přistávací dráhy. Základna se poté stala klíčovým letištem pro Luftwaffe. Němci používali základnu pro umístění několika jednotek včetně zařízení pro údržbu a opravy. Znovu sověti letiště Raadi převzali až v roce 1944. Letiště bylo následně bombardováno Luftwaffe, což vedlo k totálnímu zničení řady historických budov. Jedním z největších a nejdůležitějších letišť východní Evropy se Raadi stalo po válce v 50. a 60. letech (Freeman, 2017).

O dva roky později se poprvé začalo uvažovat o možnostech využití tohoto bývalého sovětského letiště. V rámci mezinárodního semináře proto byly navrženy čtyři možné strategie využití základny. V první řadě mohlo být Raadi využíváno jako vojenské letiště. Jeho infrastruktura mohla rovněž sloužit také pro účely civilního letiště. Případně bylo možné najít pro bývalé letiště zcela jiné využití, nebo tento prostor dokonce natrvalo opustit (Jauhiainen, 1997).

Jelikož se ale Raadi těší optimálním klimatickým i geografickým podmínkám, jako nejvhodnější by se proto zdánlivě jevila varianta místní letiště zachovat. Avšak dalšímu rozvoji vojenských aktivit učinily přítrž estonské obranné síly, které se rozhodly prostory bývalého vojenského letiště opustit. Možnost využívání místní infrastruktury buď pro civilní osobní, případně nákladní leteckou dopravu však nepodpořili ani mezinárodní experti z oboru. Důvody byly jak technické, tak především ekonomické.

Jeden z návrhů využití tohoto prostoru spočíval v přeměně na víceúčelový prostor pro bydlení, vzdělávání, podnikání a průmysl. Tento krok byl pozitivně přijímán také samotným

městem Tartu, které do té doby nemělo pro obdobné aktivity vhodný prostor. Největší překážkou ale tehdy byla náprava ekologických škod po sovětské armádě a zároveň nutnost nově vybudovat veškerou potřebnou dopravní a technickou infrastrukturu. Ještě mezi lety 1991–1992 například vědecký tým ve složení Mander, Kull a Frey (2004) zjistil vysokou koncentraci kadmia, které patří do skupiny těžkých kovů, v lučních rostlinách (56 mg na 1 kg). V roce 1997–2000 se však již koncentrace stabilizovala na poměrně nízké úrovni (0,04 mg na kg). V letech 1991–1993 bylo v rostlinách nacházeno také olovo, což bylo zapříčiněno používáním olovnatého paliva. Celková míra půdního znečištění však nebyla natolik vysoká, aby bránila novému využití daného prostoru. Jednu dobu také ranveje bývalé vojenské základny sloužily například jako prostorný autobazar.

Jako nejlevnější a nejrychlejší řešení se ale bezesporu jeví celkové opuštění bývalého vojenského letiště Raadi. Na druhou stranu by si ale právě tato varianta vyžádala vysoké finanční náklady spojené s nutnou sanací ekologických zátěží v předmětném prostoru.

Dnes se v této oblasti nachází Estonské národní muzeum. Při plánování jeho realizace zvítězil v roce 2006 projekt s výstižným názvem „Memory Field“ (volně přeloženo do češtiny – „Místo paměti“ či „Pole paměti“) od pařížsko-londýnského tria Dorell, Ghotmeh and Tane. Slavnostní otevření muzea však proběhlo až po dlouhých 11 letech od architektonické soutěže, tj. v říjnu roku 2016. Při zadávání tohoto projektu se řešila stejná otázka, s jakou se musela chtít nechtít vyrovnávat celá řada měst se shodným osudem. Jak se vypořádat s hmotným odkazem nedávné a stále živé historie, na niž by ale všichni nejraději zapomněli? Vítězné francouzské trio tak nezvolilo variantu zbořit či smazat, ale vsadilo na transformaci vyřazené sovětské základny, nebo přesněji na její rozšíření v zamýšlený projekt. Architekti byli toho názoru, že zcela určitě nelze zavírat oči před érou sovětské okupace, nýbrž že je nutné ji připomínat zejména těm, kteří ji osobně nikdy nezažili (Filipenko, 2017).

3.4 Historie Vojenského újezdu Brdy

VÚ Brdy – označovaný také jako (třetí největší) vojenský výcvikový prostor Jince (pojmenovaný podle stejnojmenné obce, v níž sídlil) – zabíral 260 km² nejvyššího vnitrozemského, takřka zcela zalesněného pohoří, a nacházel ve Středních Brdech v západní části okresu Příbram ve Středočeském kraji, mezi Rokycany (Strašicemi) a Příbramí, severně od Rožmitálu pod Třemšínem a jižně od Hořovic. Husté lesy pokrývající střed brdského pohoří již od poloviny 19. století přitahovaly turisty. Mezi návštěvníky, i těmi z řad spisovatelů se největší oblibě těšila zajímavá zřícenina gotického hradu Valdek. K. H. Máchu Valdek ovlivnil natolik, že sem umístil děj nedokončeného románu Kat (Hejl, 1987). Za osvěžením do místních hospod docházeli jak Pražané, tak i Plzeňané. Bezpočet turistů si oblíbil také Padrt'ské rybníky, o nichž se první písemné zmínky objevují již v roce 1565 v urbáři. Dolejší Padrt'ský rybník je dokonce jedním z nejvýše položených rybníků ve středních Čechách. Zatímco v letní sezoně se Dolejší Padrt'ský rybník stával vyhledávanou plovárnou, Hořejší Padrt'ský rybník zabrali tradičně skauti, kterým lesy a močály pomohly navodit kýženou atmosféru. Celá soustava je s to zadržet více než čtyři miliony kubických metrů vody a zastává tak velmi důležitou roli v protipovodňové ochraně. Velká vodní plocha a nedotčená okolní krajina se stala domovem celé řady vzácných živočichů a rostlin. Přítomnost vojáků ve VÚ přírodě skutečně svědčila a krajinu se tu tudíž podařilo zachovat dokonce i lépe než v některých přírodních rezervacích.

VÚ vojáci využívali k cvičením techniky, stejně jako i ke střelbám. Kupříkladu ve 30. letech minulého století měl VÚ Brdy značný význam pro odzkoušení nových druhů zbraní a obranných opevnění. Celou bohatou historii této vojenské oblasti lze rozdělit na dvě různé etapy: a) na historii před rokem 1989, b) na vývoj po roce 1989 až do současnosti. Na začátku této kapitoly je však nutné také stručně představit Brdskou vrchovinu.

3.4.1 Stručná charakteristika Brdské vrchoviny

Brdská vrchovina – označována též jako Brdy – představuje rozsáhlé území podhorského až horského charakteru v jihozápadní části středních Čech. Geomorfologicky náleží Brdy do Poberounské soustavy, geologicky a horopisně pestré pahorkatiny až vrchoviny modelované z rozdílně tvrdých hornin a podle zlomů. Samotné Brdy lze dále rozdělit na několik různých geomorfologických podcelků. Město Příbram obklopuje

od východu a jihu Příbramská pahorkatina, nejmenší a zároveň nejjižnější část Brdské vrchoviny, s vrchy Vojna (667 m n.m.), Na skále (633 m n.m.), Leč (628 m n.m.), Levín (612 m n.m.) a Svatá Hora (586 m n.m.). Jihozápadně od Jince se rozprostírají Jinecké hřebeny, zhruba 4,5 km dlouhý, členitý a skalnatý hřeben v Brdech v Třemošenské vrchovině.

Vlastní Brdy začínají Třemšínem a pokračují přes vrcholy Praha (862 m n.m.), Tok (865 m n.m. – nejvyšší vrchol Brdských hor a zároveň Středočeského kraje), Brda (773 m n.m.) a Kloubouček (703 m n.m.) do údolí říčky Litavky nedaleko města Berouna, dále k Čenkovu a u Malého Chlumu navazují na hlavní brdský hřeben zvaný Hřebeny (Šefl, 2009).

Z praktických důvodů se Brdy rozdělují na nejvyšší centrální část, obvykle nazývanou centrální (též střední) Brdy, která se shoduje s místem bývalého VÚ, dále na jižní část, jíž dominuje památný vrch Třemšín (827 m n.m.) opředený mnoha pověstmi, a dolní severozápadní část, jíž dominují hned dva vrchy – Trhoň (624 m n.m.) a Žďár u Rokycan (629 m n.m.) (Pánek a Hradecký, 2016).

Střední Brdy, které tvoří jádro Brd, zaujímají z geomorfologického hlediska značnou část Třemošenské vrchoviny a částečně také Strašické vrchoviny, hojně osázené lesním porostem. Tato nejcennější část Brd, po desetiletí spravovaná armádou, se pro veřejnost otevřela 1. ledna 2016. Oblast zůstala „drsně neotesaná“ i vzhledem k tomu, že se jí vyhnula překotná turistická výstavba.

Brdské pohoří utvářejí horniny, které vznikaly přes 500 miliony let. Hlavní horninou je křemenec. Z geologického hlediska náleží Brdské pohoří do oblasti Barrandienu. Oblast středních Čech byla v průběhu času celkem třikrát zaplavena mořem. Nejprve to bylo ve starohorách (proterozoiku) a dále v prvohorách (kambriu a ordoviku). S ustupujícím mořem se začala tvořit pohoří. Náročné horské podmínky a drsné klima byly stejně jako i značná neúživnost geologického podkladu překážkou v možnosti obdělávání půdy a tudíž i v trvalém osídlování území i zemědělství (Cílek, 2005). To také předurčilo Brdy jako prostor souvislého rozsáhlého lesního celku, jenž se podařilo v celé celistvosti zachovat až do dnešních dní.

Chudý kraj těžil především ze svého nerostného bohatství. Z historického pohledu byly Brdy po několik staletí dominantní železářskou oblastí Čech, v níž nechyběly základní zdroje v podobě rudy, dřeva (dřeveného uhlí užívaného jako palivo) a vody (zdroje energie). Těžba železných rud byla na většině ložisek pouze povrchová, případně mělce podpovrchová. Až od 19. století následně přešla v těžbu hlubinnou (Čáka, 1966).

Nejvyšší část vrchoviny tvoří velmi tvrdé a odolné neúživné prvohorní (kambrické) slepence, pískovce a křemence. Nálezy z okolí města Jince svědčí o prudké evoluční explozi, ke které došlo přibližně pře 542 miliony let ve středním kambriu. V moři se v té době vyskytovalo značné množství bezobratlých živočichů. Pro ilustraci: naleziště trilobitů Jince patří k nejnámější v rámci celé Evropy. Trilobiti tak podávají nejstarší důkaz o existenci života na území Jinec. Na hoře Kočka v západní části centrálních Brd, jenž vystupuje nad Padrťskými pláněmi, byl v roce 1965 popsán členovec *Kodymirus vagans*, nejstarší makrofosilie Čech (Chlupáč a Havlíček, 1965). Znamou paleontologickou lokalitou je také brdský smíšený les na Koníčku, s nímž jsou spojovány takzvané skládané skály a buližníkové⁶ kamýky.

3.4.2 Historie do roku 1989

Původně byly Brdy především oblastí dřevorubců a uhlířů, rozhodující obrat nastal až po vzniku Československé republiky, kdy se tato rozsáhlá oblast dostala do hledáčku generálního štábu armády (Topinka, 2004). Krátce po skončení první světové války totiž vznikla myšlenka vybudovat v Brdech dělostřeleckou střelnici, která československé armádě do té doby chyběla. Záměrem bylo zvýšit počet dělostřelectva a zároveň modernizovat výzbroj.

Samotnému zřízení cvičiště právě v Brdech však předcházelo důkladné zvážení vojenských vlivů nejen na krajinu, ale i na obyvatelstvo. Rozlehlý terén Brd se v tehdejší době jevil jako velmi vhodné území. Civilní obyvatelstvo však tehdy bylo naprosto odlišného názoru, což mezi lety 1924–1925 zapříčinilo silnou vlnu odporu. Ani ta však již nebyla s to plánovaný projekt na zřízení nové dělostřelecké střelnice nijak zvrátit. Ke konečnému schválení celého projektu došlo 19. února 1926 (Roušar, 2006). O rok později již střelnice také skutečně stála.

Od dubna 1928 zahájilo v Jincích svou činnost posádkové velitelství Dělostřelecké střednice Brdy. V témže roce bylo zřízeno i ředitelství vojenských lesních podniků. Následně na přelomu let 1929–1930 armáda v Jincích vystavěla vojenský tábor spolu s dalšími obytnými budovami pro vojenské gážísty a zároveň přistoupila k vykácení části lesa za účelem vybudování nových cílových ploch.

⁶ Buližník je druh usazené křemité horniny proterozoického stáří.

První střelby dělostřelectva se zde konaly v červnu roku 1930. Cvičné střelby probíhaly na dvou cílových plochách střelb, na Jordánu a Toku. Letecká zkušební střelnice s těmito cílovými plochami sloužila k bombardování pumami do 100 kg, pozemní střelbě, střelbě řízenými a naváděnými raketami vzduch-země (Plch et. Plch, 2014).

Od roku 1934 začala střelnici, především její jihozápadní prostor, pro nějž se vžil název Bahna, využívat rovněž pěchota. V reakci na militarizaci nacistického Německa vyrostl v roce 1935 na dopadové ploše Jordán také první zkušební objekt – betonový pěchotní srub sloužící ke zkouškám odolnosti pevností (Topinka, 2004). Podle tohoto typu bylo následně vystavěno 220 opevnění jak v českém, tak také v moravském pohraničí.

Za zmínku jistě stojí, že v popisované době nebyl vstup do tohoto vojenského prostoru nijak omezován, zákaz se vztahoval pouze na vymezené cílové dělostřelecké plochy. A pokud zrovna neprobíhal výcvik vojsk ani ostré střelby, byla civilnímu obyvatelstvu zpřístupněna většina území. Celoplošný přísný zákaz pro Čechy byl vydán až po obsazení českých zemí německou armádou. Území, nově nazývané „Truppenübungsplatz Kammwald“, bylo záhy rozšířeno – a to zejména směrem k západu (Řehounek, 2006), což zapříčinilo další vystěhovávání přibližně desítky obcí. Součástí vojenského prostoru se tak nově stal i do té doby veřejnosti přístupný hrad Valdek, stojící osamoceně v lese nedaleko Strašic (Hejl, 1987). Jelikož nebyly budovy v průběhu času zdemolovány, mohli se do nich vyhnání obyvatelé zabraných obcí po skončení druhé světové války znovu vrátit (Roušar, 2006). Návrat obyvatelstva byl však jen dočasný.

Nástup komunistické totality totiž znamenal návrat poměrů, které tu panovaly za války. Bez zvláštního povolení tak nebylo možné do Brd vůbec vstoupit. Vesnice ležící na území vojenského prostoru znovu čelily další vlně vystěhovávání. Na rozdíl od nacistů však komunisté opuštěné domy ve vesnicích Padrt', Záběhlá aj. nezachovali, nýbrž je pomocí buldozerů zcela srovnali se zemí. Zákaz vstupu však přetrvával ještě i v demokratických poměrech po roce 1989, a sice až do konce roku 2015.

Obecně byly VÚ zřízeny až na základě zákona č. 169/1949 Sb., o VÚ, ve znění pozdějších předpisů, z 16. června 1949. V návaznosti na přijetí tohoto zákona byl k 1. červnu roku 1950 na místě dělostřelecké střelnice zřízen také VÚ Brdy. Přesněji řečeno, nařízením ministerstva spravedlnosti č. 21/1950 Sb. ze dne 28. února 1950, o odepsání parcel na území VÚ z pozemkových knih, byly všechny parcely ve vojenském prostoru zahrnuty do katastrálního celku VÚ Brdy. Tehdejší výměra tohoto téměř neobydleného území činila 20 675,5 ha.

S vytyčením nových hranic došlo 5. listopadu 1952 rovněž i k opětovnému rozšíření území, čímž se plocha prostoru zvětšila přibližně o 6 000 ha. Přesněji VÚ Brdy byl rozšířen o území obcí Velcí, Hrachoviště, Přední a Zadní Záběhlá, Padrt' a Kolvín. Celková rozloha po rozšíření tehdy činila 26 101 ha. Pro potřeby armády byly veškeré vesnice na území VÚ postupně vysídleny a zbourány (Kuča, 2008), což zároveň vedlo k zániku řady cenných památek. Jedinou výjimkou byla v tomto ohledu obec Velcí, které se srovnání se zemí vyhnulo, neboť obec byla zařazena pod okres Hořovice. Přesněji bylo přesídleno 1 250 původních obyvatel, kterým byla za zestátněné nemovitosti poskytnuta buď peněžní náhrada, případně náhrada v podobě jiné nemovitosti (blíže viz § 10 zákona č. 169/1949 Sb.). Změna hranic se významně dotkla také turistů, kteří měli nově zakázán vstup k Padrt'ským rybníkům v srdci Brd. Na rozšířeném území vznikla tanková střelnice, radarová stanice i kasárna pro velitelství.

Poté, co došlo ke zrušení malých okresů zákonem č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, byl celý VÚ Brdy zahrnut do okresu Příbram. V rozmezí let 1985–1986 bylo pro účely vojenské správy vytvořeno pět katastrálních území, tj. Baština, Hrachoviště, Kolvín, Těně I a Záběhlá. Státní správu vykonával Újezdni úřad VÚ Brdy se sídlem v Jincích.

3.4.3 Vývoj po roce 1989

V průběhu 90. let minulého století se začaly objevovat snahy o zrušení VÚ, případně alespoň o zmenšení vytyčené vojenské plochy a následné vyhlášení CHKO. Tento krok měl za cíl opětovně zpřístupnit Brdy turistům. Nesouhlasné stanovisko však tehdy zaujalo Ministerstvo životního prostředí, poněvadž předmětné vojenské území bylo dlouhodobě chráněno před lidskou civilizační aktivitou. Obecně totiž zrušení jakéhokoli vojenského pásma provází otázka, jak unikátní přírodu chránit před náporom civilizace. Při tomto rozhodování hraje důležitou roli také fakt, že některé vojenské činnosti přírodě prospívají. Například díky působení armády můžeme dnes na území Brd nalézt cenná bezlesá území, které jinak v krajině ČR výrazně ubývají.

Po roce 1994 byl vojenský prostor využíván českou armádou a jejími spojenci ke společnému výcviku a cvičení české armády a jejich spojenců. Zprvu se tak dělo v rámci programu Partnerství pro mír a posléze s vojenskými jednotkami státu NATO. Zpravidla totiž bývají v armádách NATO využívány výcvikové prostory sousedních či spřátelených armád. Mezi lety 1999–2000 byla na vrchu Praha (862 m n.m.) otevřena moderní česká radiolokační

stanice, nejmodernější radar této třídy ve světě (Krška a Šamaj, 2001). Radar představoval výsledek společného úsilí dvou rezortů – životního prostředí a obrany.

V roce 2000 rovněž velitel vojenského prostoru doporučil, aby zůstal vojenský prostor i nadále zachován. Hovořil o tom, že až na tankovou střelnici Bahna jsou veškerá výcviková zařízení zastaralá a vyžadují opravu a modernizaci. S odkazem na bezpečnostní opatření proto nedoporučoval, aby se hranice VÚ jakkoli měnily (Březovský, 2005).

V pozdějších letech ale VÚ Brdy některá svá okrajová území postoupil za účelem rozvoje obcím, které s VÚ sousedily. V roce 2006 činila plocha VÚ 26 000 ha. O rok později se VÚ začal ve vybraných termínech po dlouhé odmlce znovu otevírat pro veřejnost. Zpřístupněny tak návštěvníkům byly vybrané oblasti, včetně 22 km pěších turistických tras a 14 km cyklotras. „Domy jsou zde zničené do základů, pole dávno zarostla býlím, louky jsou podmáčené a vstup sem není povolen po většinu roku. Přesto se najde dost pěších turistů i cyklistů, kteří se rádi podívají na vyhlášené Padrťské rybníky. Jednou za čas se sem lze podívat legálně, protože armáda o některých víkendech vstup povoluje, poslední dobou čím dál častěji. Ve vojenském prostoru už dokonce vede i několik turistických značek“ (Turek, 2007, s. 32).

Návrh na zrušení VÚ Brdy vzešel v roce 2011 od tehdejšího ministra obrany Alexandra Vondry. Předložen byl tento návrh také z důvodu plnění ustanovení Bílé knihy o obraně⁷ (Ministerstvo obrany České republiky) přijaté vládou v květnu 2011. Jedním z jevů, který zde byl zachycen, byla právě demilitarizace české společnosti měřená počtem VÚ i vojáků připadajících na tato území. Byla proto navržena optimalizace počtu a rozlohy VÚ. Bylo seznáno, že je nutné provozovat a modernizovat pouze nezbytný počet VÚ a výcvikových zařízení nutných k zabezpečení výcviku.

Bezprostředně po tomto vládním návrhu následovala aktivní jednání se starosty příslušných obcí Plzeňského a Středočeského kraje i místními obyvateli o rozdělení území dokatastrů obcí i o možném budoucím využití oblasti. Dle nového návrhu, který měl řešit ochranu přírody vyhlášením CHKO, mělo být obcím navraceno to, co jim vláda sebrala v roce 1949. Návrh respektoval hranice rozvodí, stejně jako i administrativní rozdělení armádního území mezi Středočeský a Plzeňský kraj v poměru dva ku jedné, dále připojení zaniklých obcí ke svým sousedům a krajskou hranici procházející budoucím CHKO Brdy.

⁷ V „bílých knihách“ bývá tradičně shrnut výsledek diskuse odborníků o určitém společenském problému a obsahuje návrhy na aktivity v konkrétní problémové oblasti.

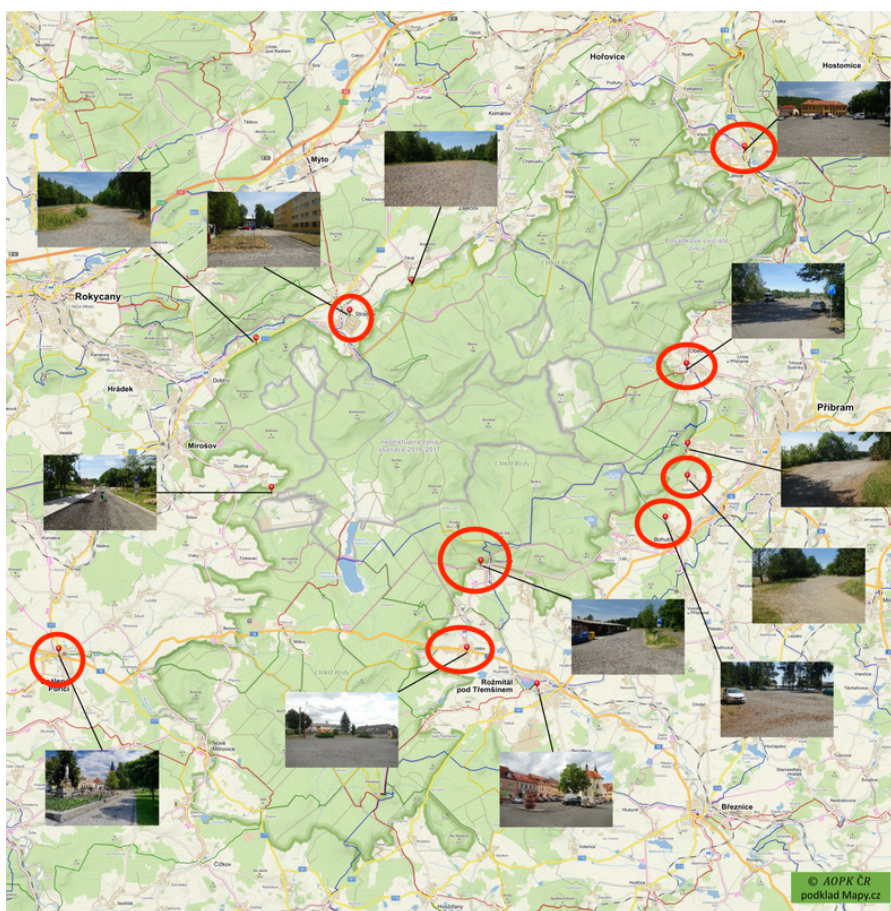
Právě CHKO Brdy byla považována za dostatečnou záruku pro ochranu přírody, která by navíc zamezila nežádoucím spekulacím na straně developerů. Ještě v roce 2014 se však ozývaly nesouhlasné hlasy. Například Josef Řihák (ČSSD) (Sichingerová, 2014), čtvrtý hejtman Středočeského kraje prohlásil, že: „rušení VÚ Brdy je drahé a zbytečné. Pokud mají i nadále v Jincích zůstat dělostřelci a armáda tvrdí, že je tam chce, musí někde cvičit. A k výcviku stejně budou velkou část VÚ Brdy využívat. V Brdech je zachovalá příroda a zásoby pitné vody ani vznik CHKO neochrání.[...] Velkým nebezpečím pro turisty po případném zrušení VÚ Brdy zůstane nevybuchlá munice, od které nedokážou vojáci území zcela vyčistit. Na tyto oblasti bude vstup stejně zakázán.“

Zákon o zrušení VÚ Brdy měl být v souvislosti s vládou přijatým harmonogramem přijat do poloviny roku 2015. Spolu s tím by ale podle usnesení vlády České republiky č. 10/2012 měla vláda České republiky nařízením vyhlásit CHKO Brdy tak, aby se den platnosti shodoval u obou legislativních aktů. Zákon byl ale nakonec Senátem schválen již 14. ledna 2015. 20. ledna 2015 návrh podepsal prezident Miloš Zeman. Zákon následně vyšel pod č. 15/2015 Sb. – zákon o zrušení VÚ Brdy, o stanovení hranic VÚ, o změně hranic kraje a o změně souvisejících zákonů (zákon o hranicích VÚ). K úplnému zániku VÚ Brdy a zároveň k vyhlášení nejmladší CHKO na českém území tak došlo 1. ledna 2016. Tímto dnem se také území VÚ rozdělilo mezi okolní obce, přičemž část rozdělovaného území přešla do Plzeňského kraje.

S povrchovou pyrotechnickou očištěnou však pyrotechnici začali v CHKO Brdy již v roce 2012 a v průběhu let provedli pyrotechnický průzkum na území s celkovou plochou 12 703 ha. Likvidace munice trvala pět let a nalezeno bylo celkem 9 848 kusů nevybuchlé munice, případně jiných muničních elementů. Důkladná likvidace munice umožnila zpřístupnění další části oblasti a umožnila pokračovat ve značení turistických tras i budování naučných stezek i na místech, která byla do té doby z důvodu přítomnosti munice nebezpečná.

4 Metody výzkumu

Součástí bakalářské práce je také krátké výzkumné šetření v dotčené oblasti, které si dává za úkol zjistit, jaké jsou konkrétní dopady na místní samosprávy a jejich obyvatele (dotazníkové šetření). Autor práce vyrůstal a dodnes žije v oblasti Brd. Práce v terénu proto probíhala od založení CHKO pravidelnými výlety, výzkum byl prováděn prostou observací. Zaměřoval se hlavně na kontrolu značení turistických tras, dostupnosti parkovacích míst, vyhledávání míst pro turisty (prostá observace). Observace oblasti probíhala od jara 2016 do konce roku 2017. Celkem bylo za tuto dobu podniknuto osm výprav do oblasti CHKO. Byly rozděleny rovnoměrně, v každém roce čtyři, s rozdělením do všech ročních období. Při každé výpravě do CHKO bylo vždy využíváno jiného parkoviště a vstupu z jiného směru. Konkrétně byla využita parkoviště v obcích Bohutín, Jince, Kozičín u Příbrami, Nepomuk, Obecnice, Spálené poříčí, Strašice a Věšín. Mapa parkovišť s vyznačenými použitými parkovacími plochami je na obr. č. 2.

Obr. č. 2 Parkoviště pro turisty u CHKO Brdy
(zdroj: AOPK ČR, 2018)

V dotazníkové části byly zohledněny také otázky, které samy obce pokládaly za důležité při plánování CHKO, a které následně Ministerstvo obrany (2015) v dokumentu Optimalizace vojenských újezdů uvedlo jako nejčastěji kladené. Tento dokument byl určen pro zastupitelstva dotčených obcí a jejich obyvatelstvo. Celkem bylo osloveno 34 měst a obcí. Jednalo se o 27 měst a obcí (Borovno, Bratkovice, Dobřív, Drahlín, Felbabka, Číčov, Hvozdec, Chaloupky, Jince, Křešín, Láz, Malá Víska, Mirošov, Míšov, Nepomuk, Obecnice, Ohrazenice, Podluhy, Sádek, Strašice, Skořice, Štítov, Trokavec, Těně, Věšín, Vranovice a Zaječov), jejichž katastrální území bylo se zánikem vojenského újezdu rozšířeno (tabulka č. 1, s. 15). Dalších 7 obcí a měst (Bohutín, Hvožd'any, Malý Smolivec, Nové Mitrovce, Rožmitál pod Třemšínem, Sedlice, Spálené Poříčí) bylo zahrnuto kvůli své blízkosti a jelikož se jich týká nově vzniklý plán péče o CHKO, a ten je může ovlivnit. V dotazníku bylo šest otevřených otázek. Prvních pět bylo stejných pro všechny obce, šestá pak byla výhradně pro obce, kterým se měnilo katastrální území.

1. Byla Vaše obec oslovena v souvislosti s přípravou změny VÚ na CHKO?
2. Byla Vaše obec požádána o pomoc při tvorbě turistických, příp. cyklistických stezek?
3. Vzrostly Vaší obci náklady na údržbu komunikací, veřejných prostranství nebo například na svoz odpadu?
4. Se vznikem CHKO se postupně téměř celá oblast bývalého VÚ zpřístupní turistům. Nachází se ve Vaší obci nějaké stávající zařízení, které by mohlo sloužit turistům?
5. Zaznamenali jste s otevřením oblasti větší počet turistů, a s tím spojené problémy, např. s parkováním, veřejnou dopravou nebo odkládáním odpadků (černé skládky)?
6. V souvislo se zrušením VÚ Brdy bylo do katastru Vaší obce začleněno nové území, které bylo součástí VÚ, a dnes je součástí CHKO. Znamená to pro obec nějaké změny, například pro územní plánování? Pokud taková agenda vznikla, bude kvůli tomu Vaše obec přijímat nové zaměstnance?

Dotazníky byly všem obcím zaslány ve elektronickou poštou. První oslovení proběhlo v únoru roku 2018. Na poprvé se s odpověďmi vrátilo 8 dotazníků. Vzhledem k nízkému počtu odpovědí (23,6%) byly zbylé obce osloveny ještě jednou, na začátku měsíce března. Na druhý pokus přišly čtyři odpovědi. Vzhledem k tomu, že v první polovině března probíhali v okresech Příbram a Rokycany jarní prázdniny, může za slabou odpověď být čerpání dovolených v tomto období. Na druhou stranu první dotazník byl zaslán v době, kdy žádná taková to událost nemohla být příčinou slabé odezvy.

5 Výsledky

Při observaci oblasti, která probíhala v různých časových po dobu dvou let lze zaznamenat první výsledky. Oproti prvním návštěvám lze potkat v CHKO více turistů, stále však převazují ti na kole. V některé obce začaly provozovat parkoviště, což výrazně zvýšilo dopravní obslužnost a ulevilo místním komunikacím, které byly doslova obsypány auty. Aktuálně jich je k dispozici oficiálně 13, ale dají se využít i další místa v okolních obcích nebo větších městech a využít i regionální či místní veřejnou dopravu.

Horší situace je pak se značením turistických tras. K březnu roku 2018 je kompletně vyznačená jedna naučná stezka „Po stopách československého dělostřelectva“ (35 km) a jedna cyklostezka, která je ale bohatě větvená a nabízí tak 450 km tras. V plánu je další naučná stezka „Po stopách vysídlených brdských obcí“, která by měla měřit asi 25 km. Mimo to probíhá značení klasických turistických tras. Tady se ovšem čeká na další data ohledně návštěvnosti, aby se přizpůsobili turistům.

Zařízení pro turisty se nachází pouze v okolních obcích. Uvnitř CHKO jsou jak cyklisté, tak pěší turisté odkázáni sami na sebe. Zázemí pro turisty v okolních obcích je při současném počtu turistů dostatečné, alespoň dle observace autora.

Při návštěvách CHKO byly zaznamenány také negativa spojená s turismem. Ačkoli je v CHKO zákaz rozdělávání ohňů, často se zde můžete setkat s ohništi. Přítomnost člověka lze odhalit i díky zvýšenému počtu odpadků u hlavních tras a zajímavých míst.

Mimo observaci v terénu bylo provedeno také dotazníkové šetření. Celkem odpovědělo 12 ze 34 dotázaných obcí. Z vyplněných dotazníků samozřejmě nelze dělat závěry, odpověděla přibližně třetina respondentů (35,3%). I tak lze výsledky považovat za zajímavé, protože v některých odpovědích se obce shodují, zatímco jinde se rozcházejí. Odpovědi jsou zveřejněny v následujících tabulkách. (odpovědi byly ponechány ve tvaru, ve kterém dorazily autorovi práce.)

Tabulka č. 2, Byla Vaše obec oslovena v souvislosti s přípravou změny VÚ na CHKO?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	ano
Chaloupky	ano
Jince	Probíhala jednání s AČR i AOPK
Mirošov	ano
Míšov	ano
Obecnice	ano
Sádek	Obec oslovena byla, nicméně názor zastupitelů nebyl brán v úvahu - dokonce byl prezentován opačně.
Strašice	Obec Strašice se od první chvíle, kdy se hovořilo o zrušení VÚ Brdy, aktivně zapojila do procesu přechodu na CHKO. Brali jsme to jako věc, která se stane a chtěli jsme na ni být připraveni. Probíhala jednání jak MO, tak VLS a AOPK. Uspořádali jsme konferenci, kde se o budoucnosti CHKO hovořilo.
Vranovice	ano
Mladý Smolivec	ano
Rožmitál pod Třemšínem	ano
Sedlice	ano

Z uvedených odpovědí na první otázku vyplývá, že s obcemi komunikováno bylo. Také se lze domnívat, že obce měli prostor se k problematice vyjádřit. V odpovědích panuje shoda na tom, že komunikace mezi orgány státní správy a obcemi probíhala. Na příkladu obce Strašice je dokonce vidět, že obec sama iniciovala konferenci, na které se budoucnost CHKO řešila.

Tabulka č. 3, Byla Vaše obec požádána o pomoc při tvorbě turistických, příp. cyklistických stezek?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	účast na návrhu
Chaloupky	ne
Jince	Pan starosta se samozřejmě některých jednání také účastní, nicméně naše obec má na svém území posádku a prostor bývalého VÚ, který sousedí s naší obcí, byl zachován pro potřeby armády jako vojenské cvičiště.
Mirošov	ne
Míšov	ne
Obecnice	ano
Sádek	
Strašice	Obec Strašice se aktivně podílela na tvorbě turistických tras, cyklotras i naučných stezek. Proběhlo několik jednání s AOPK a KČT.
Vranovice	ne
Mladý Smolivec	ano
Rožmitál pod Třemšínem	ne
Sedlice	Možnost návrhu od DSO ORP Příbram

U druhé otázky nejsou odpovědi tak jednoznačné jako u první. Pět obcí se stručně vyjádřilo, že ohledně turistických, příp. cyklistických tras osloveny nebyly. Jedna obec (Sádek) se k této otázce vůbec nevyjádřila. Ze zbylých 6 tři obce přiznávají oslovení při tvorbě, některé se vyjadřují dokonce tak, že se účastnili návrhů. Samozřejmě je v případě této otázky důležitým aspektem možnost vstupu do CHKO z dané obce.

Tabulka č. 4, Vzrostly Vaší obci náklady na údržbu komunikací, veřejných prostranství nebo například na svoz odpadu?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	zatím ne
Chaloupky	ano
Jince	ne
Mirošov	ne
Míšov	ne
Obecnice	ne
Sádek	Vzrostly náklady na dovybavení hasičů dále pak navýšení "poplatku za odchyt a umístění zaběhlých psů" (vše v souvislosti s větším katastrálním územím.)
Strašice	Komunikace v daném území udržují Vojenské lesy a statky, stejně tak sběr a odvoz odpadu. Obci se náklady nijak zásadně nezměnily.
Vranovice	ano
Mladý Smolivec	ne
Rožmitál pod Třemšínem	ne
Sedlice	ne

Otázka č.3., dotazy ohledně nákladů byly mezi obcemi velmi často vznášeny při debatách s MO o zrušení VÚ Brdy. Tato otázka je samozřejmě aktuálnější pro obce, kterým se zvětšilo katastrální území, a potencionálně s tím i možnost nákladů na údržbu tohoto nového katastrálního území. Výše nákladů může na některé menší obce nepříjemně dolehnout. Z odpovědí vyplívá, že k dramatickému zvýšení nákladů nedošlo. Pouze tři obce uvedly zvýšení nákladů (Chaloupky, Sádek, Vranovice) a pouze u obce Sádek je nastíněn důvod tohoto zvýšení.

Tabulka č. 5, Se vznikem CHKO se postupně téměř celá oblast bývalého VÚ zpřístupní turistům. Nachází se ve Vaší obci nějaké stávající zařízení, které by mohlo sloužit turistům?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	bývalá budovy školy v přírodě - rekreační objekt
Chaloupky	ano
Jince	ne
Mirošov	Stávající ano, nové na základě poptávky
Míšov	ne
Obecnice	ano
Sádek	V rámci obce Sádek spíše pocítujeme zpřísnění režimu. Střelby ve vojenském cvičišti Jince jsou mnohem častější, pro obyvatele okolních vesnic již neexistují povolenky vstupu, které se předtím vydávali.
Strašice	V obci se již dříve nacházela turistická ubytovna v rámci Muzea Středních Brd, rovněž zde bylo několik restaurací. V dnešní době dochází k rozvoji ubytovacích služeb (podnikatelé to řeší v rámci svých provozů - Restaurace a penzion Pošta, Restaurace a penzion Berten).
Vranovice	ano, stávající hostinec
Mladý Smolivec	ano
Rožmitál pod Třemšínem	Podbrdské muzeum 2010
Sedlice	stávající hospůdka a restaurace

Z následujících odpovědí u otázky č. 4 lze vyčíst, že zařízení, která mohou sloužit turistům, se v obcích již nacházejí. A to jak kulturně-vzdělávací (muzea v Rožmitále a ve Strašicích), rekreační (Hvozdec, Strašice), tak restaurační (Vranovice, Sedlice). Další tři obce zařízení nespecifikovaly, lze ale předpokládat, že se bude jednat také o zařízení restaurační či rekreační.

Tabulka č. 6, Zaznamenali jste s otevřením oblasti větší počet turistů, a s tím spojené problémy, např. s parkováním, veřejnou dopravou nebo odkládáním odpadků (černé skládky)?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	více cykloturistů - poškozené informační tabule
Chaloupky	ano turisté, ano problémy
Jince	ne
Mirošov	Minimálně, tedy problémy zatím nejsou
Míšov	parkování, odpadky
Obecnice	částečně ano
Sádek	U obce vedou pouze 2 turistické stezky - podél lesa - mimo prostor CHKO a jedna v lese při těsné hranici uzavřeného vojenského cvičiště Jince, takže příval turistů úplně nepocítujeme.
Strašice	Zájem turistů byl znatelný, především o víkendech a v exponovaných dnech během sezóny. Problémy s parkováním jsou, Obec Strašice zřizuje parkoviště na hranici CHKO.
Vranovice	ne turisti - černé skládky ano
Mladý Smolivec	ne
Rožmitál pod Třemšínem	návštěvnost stejná jako před CHKO
Sedlice	ne

Na otázku číslo 5 byly odpovědi nejvíce různorodé. Z některých samozřejmě nelze vyčíst konkrétní data (Chaloupky, Obecnice). U jiných se pak dozvídáme celkem přesně o problémech s rostoucím turistickým ruchem (Strašice, Míšov, Vranovice). Pokud budeme předpokládat zvýšený turismus (Strašice) ve všech obcích, je samozřejmě pozitivní, pokud to tyto obce nijak negativně nepocítují (Mladý Smolivec, Jince, Sedlice). Na druhou stranu (Sádek, Rožmitál) se dozvídáme, že návštěvnost je stejná jako před otevřením CHKO.

Tabulka č. 7, V souvislo se zrušením VÚ Brdy bylo do katastru Vaší obce začleněno nové území, které bylo součástí VÚ, a dnes je součástí CHKO. Znamená to pro obec nějaké změny, například pro územní plánování? Pokud taková agenda vznikla, bude kvůli tomu Vaše obec přijímat nové zaměstnance?

Obec	Odpovědi
Hvozdec	ano, nový územní plán, hasiči - z rozpočtu obce 300 tis. Kč
Chaloupky	ano, bez zaměstnanců
Jince	Výrazné změny jsme nepocítili, nové zaměstnance přijímat nebudeme.
Mirošov	ANO, změna územního plánu, bez zaměstnanců
Míšov	ne
Obecnice	nový územní plán, bez zaměstnanců
Sádek	Nové zaměstnance obec nepřijímá - ve vztahu k územnímu plánování musíme vypracovat nový územní plán.
Strašice	V souvislosti s územním plánem bude nutné toto území do nového územního plánu zpracovat. Nového zaměstnance přijímat nebudeme, územní plán pro nás zpracovává ORP Rokycany. My jednáme jen o podobě toho území a trváme na důsledné stavební uzávěře a ochraně ŽP.
Vranovice	ano, nový územní plán
Mladý Smolivec	bez změny katastru
Rožmitál pod Třemšínem	bez změny katastru
Sedlice	bez změny katastru

Otázka číslo šest měla za cíl zjistit, jestli daným obcím vznikla nějaká zátěž. Netýkala se všech obcí, některé tedy mají místo odpovědi poznámku „bez změny katastru“. Z odpovědí jasně vyplývá, že obce nemuseli přijímat žádné nové zaměstnance. Dále je také vidět, že hlavním úkolem je pro obce vypracování nového územního plánu. Z odpovědi Obce Chaloupky nelze určit přesná data. Naopak obec Hvozdec zmiňuje náklady na vybavení místních hasičů – to zmiňuje již obec Sádek u otázky č. 3.

6 Diskuze výsledků

Při dokumentaci oblasti byl zjištěn dostačující počet parkovacích míst pro turisty, a rozsáhlá síť cyklostezek. V nitru CHKO ale zatím není nic, co by turistům pobyt zpříjemňovalo. Oproti tomu, některé zkušenosti z Evropy, ale i ze světa ukazují, že se bývalé vojenské oblasti a objekty dají více přizpůsobit lidem (Schleicher, 2014). V CHKO Brdy by přitom by stačilo málo, například lavičky nebo odpadkové koše. Ty lze s přehledem označit jako největší problém. S tím se pojí i zvýšený počet odpadků, který byl autorem práce v oblasti pozorován. Do budoucna by jistě pomohlo rozšíření těchto zařízení alespoň do okrajových částí CHKO. Na rozdíl od Slovenské Javoriny (Jesenský, 2010) je VÚ Brdy příkladem ochrany krajiny díky armádní činnosti, a v ochraně krajiny se zde vyplatí pokračovat. Dále by si oblast zasloužila větší počet pěších turistických tras a více informačních tabulí, u kterých by se mohli návštěvníci vzdělávat.

Mezi cíli práce byla i dokumentace legislativních změn. Výraznou změnou v dané oblasti je rozdělení katastrálního území mezi obce. Kadár (2014) uvádí, že při obnově bývalých vojenských objektů a Maďarsku, byly tyto často rozdělovány místním samosprávám. To lze považovat za podobné CHKO Brdy. Katastrální území bylo rozděleno mezi místní obce, a správu si přes AOPK zajišťuje stále stát. V tomto se tedy Česká republika nijak neodlišuje od svých sousedů v oblasti střední a východní Evropy, neboť k rozdělení daného území přistoupili i na Slovensku, tam ale putoval většinou do soukromých rukou v rámci restitucí (Jesenský, 2010).

Kde ale žádné výrazné změny nenastanou je možnost stavět v dané oblasti. Ve VÚ to bylo zakázáno, a vzhledem k omezenému přístupu do oblasti to bylo nemožné. S přechodem na CHKO se tato možnost zdánlivě přibližuje. Pravdou ale je, že pro stavbu v CHKO plánují přísná pravidla, a není reálné, že by se na území CHKO mělo ve větší míře stavět (AOPK, 2018a).

Další výsledky lze získat z dotazníkového šetření mezi obecními samosprávami. V dotazníku byly záměrně položeny otevřené otázky. Změna VÚ na CHKO je v českém prostředí unikátní. Dotčené obce pravděpodobně již něco podobného nikdy řešit nebudou, a proto dostaly možnost vyjádřit se obsáhleji, než pouze výběrem možností.

Možná trochu zklamáním je počet respondentů, a pak hlavně nízký počet těch, co využili možnosti otevřených otázek. Obsáhlejší odpovědi poskytly pouze dvě obce z celkového počtu 35. Z dotazníkové části tak nelze vytvářet závěry. Vzhledem k nízkému počtu aktivních respondentů se nabízí dvě možnosti. Zaprvé změna VÚ na CHKO není pro

obce nijak zásadní, a proto jí nevěnovali pozornost nebo zadruhé byl špatně zpracován dotazník a špatně proveden výzkum.

Z dostupných odpovědí je patrná shoda například ohledně tvorby nového územního plánu. Dále se pak obce vyjadřují podobně ohledně problémů s turistikou – buďto je nezaznamenávají a nebo poukazují na ty samé problémy – např. odpadky.

Naopak ze získaných dat to vypadá, že obavy obcí ohledně navýšení výdajů nebudou nikterak zásadní. Velké obavy panovaly hlavně ohledně udržování místních komunikací a svozu odpadu. Vzhledem k tomu, že v újezdu dnes žije pouze několik desítek lidí, nejsou tyto náklady pro obce ničující.

7 Závěr

Tato práce si kladla za cíl zjistit postavení obcí v procesu přeměny VÚ na CHKO. Podstatným nástrojem tohoto zjištění mělo být vlastní šetření autora mezi představiteli obcí. Vzhledem k tomu, že dvě třetiny obcí na dotazníky vůbec nereagovali, přes několikerou urgenci a opakované zasílání dotazníků, není možné ze získaných výsledků tvořit konkrétní závěry. Každopádně z dosažených výsledků vyplívá:

- obce byly osloveny ohledně vzniku CHKO, a některé se i aktivně zapojily do jednání.
- pro obce změna z VÚ na CHKO znamená často změnu velikosti katastrálního území, a přípravu nového územního plánu, náklady některým obcím rostou i v jiných oblastech.

V průběhu psaní práce byl vytyčen ještě jeden cíl, a to ohledně vlivů turistiky na oblast. Na tento cíl se myslím podařilo odpovědět nejlépe:

- míra turistiky v oblasti má rostoucí tendence, přitahuje více cyklisty, nese sebou však negativní i pozitivní jevy.
- pozitivní je vzdělávání turistů, kteří danou oblast navštíví
- v obcích toto může do budoucna znamenat rozvoj služeb
- negativní je zatěžování přírody odpadky
- turisté rozdělávají ohně v CHKO a hrozí tak nebezpečí požáru

Na základě učiněných zjištění bych doporučoval rozšířit do CHKO více laviček, míst k sezení a odpadkových košů. V obcích, které jsem navštívil je zázemí v tuto chvíli dostatečné, ale pokud by se měl zvedat zájem turistů o oblast, bude nutné vybudovat nová zařízení pro turisty. Tím jsou myšleny taky turistické trasy a stezky, které zatím nejsou v takové míře, jaké by mohly být.

8 Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

- Burlakovs, J., Gorbunovs, E. 2012 Contamination problems in former military areas: case study in Riga. *Research for Rural Development*. 18 (2). 129-133. ISSN: 1691-4031.
- Cílek, V., Mudra, P., Sůvová, Z., Žák, K., Šimek, R., Rohovec, J., Mikuláš R., Ložek V. 2015. *Střední Brdy: hory uprostřed Čech*. Dokořán. Praha. 184 s. ISBN 978-80-7363-720-0.
- Čáka, J. 1966. *Hornické tradice v Brdech*. Hornická sekce okr. rady ČSVTS. Příbram. 11 s. ISBN chybí.
- Čáka, J. 1998. *Střední Brdy: krajina neznámá*. Mladá fronta. Praha. 160 s. ISBN: 80-204-0752-9.
- Friedl, K. 1991. *Chráněná území v České republice*. Informatorium. Praha. 274 s. ISBN: 80-85368-13-7.
- Hebedová, P., Hofírková, L. 2012. *Estonsko*. Libri. Praha. 131 s. ISBN: 978-80-7277-468-5.
- Hejl, I. 1987. *Brdy*. Střeďočekské nakladatelství a knihkupectví. Praha. 112 s. ISBN chybí.
- Jauhiainen, J. 1997. Militarisation, Demilitarisation and Re-use of Military Areas: The case of Estonia. *Geography*. 82 (2). 118–126. ISSN: 0016-7487.
- Jentch, A., Friedrich, S., Steinlein, T., Beschlag, W., Nezdal, W. 2009. Assessing Conservation Action for Substitution of Missing Dynamics on Former Military Training Areas in Central Europe. *Restoration Ecology*. 17 (1). 107-116.
- Jelínková, K. *Ochrana přírody a krajiny*. In Tuháček, M., Jelínková, J. 2015. *Právo životního prostředí*. Praktický průvodce. Grada Publishing. Praha. s. 90–139. ISBN: 978-80-247-5464-2.
- Kádár, K. 2014. The rehabilitation of former Soviet military sites in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin*. 63 (4). 437-456. ISSN: 2064-5031.
- Kadečka, S., Havlan, P., Valachová, K. (ed.). 2009. *Právní regulace místní (a regionální) samosprávy: sborník ze 4. letní mezinárodní konference/workshopu: (Kroměříž, Právnická fakulta Masarykovy univerzity a Veřejný ochránce práv, 19. – 20. června 2008)*. Masarykova univerzita. Brno. 598 s. ISBN: 978-80-210-4784-6.

- Kaplan, L. M. 1999. International Responsibility of an Occupying Power for Environmental Harm: The Case of Estonia. *Global Business & Development Law Journal*. 1999, 12 (1). 153–201. ISSN: 1936-3931.
- Kopanic, M. 2011 The Closing of the Javorina Military District in Spiš. *The Union*. 120 (5836). 5– 6. ISSN: 1087-3392.
- Kozel, P. 1998. K některým vojenskoekologickým aspektům vojenských újezdů. *Geografie – Sborník české geografické společnosti*. 103 (3). 221–224. ISSN: 1210-115X.
- Krška, K., Šamaj, F. 2001 Dějiny meteorologie v českých zemích a na Slovensku. Karolinum. Praha. 565 s. ISBN: 80-7184-951-0.
- Kuča, K. 2008. Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku. 7. díl Str–U. Libri. Praha. 650 s. ISBN: 978-80-7277-041-0.
- Mackovčín, P., Sedláček, M., Faltysová, H. 2002. Chráněná území ČR. Svazek V. Královéhradecko. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Praha. 409 s. ISBN: 80-860-6445-X.
- Mander, U., Kull, A., Frey, J. 2004. Residual Cadmium and Lead Pollution at a Former Soviet Military Airfield in Tartu, Estonia. *Water, Air and Soil Pollution. Focus*. 4 (2–3). 591–606. ISSN: 1567-7230.
- McCan, T. 2008. The Geology of Central Europe. Svazek 1: Precambrian and Palaeozoic. Bonn University. Bonn. 748 s. ISBN: 978-1-86239-245-8.
- Miko, L., Štursa, J. 2010. Národní parky a chráněné krajinné oblasti České republiky. ASCO. Praha. 71 s. ISBN: 978-80-7212-543-2.
- Moldan, B. 2015. Podmaněná planeta. Karolinum. Praha. ISBN: 978-80-246-2999-5.
- Optimalizace vojenských újezdů: základní informace o realizaci zákona č. 15/2015 Sb., o zrušení vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenských újezdů, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů (zákon o hranicích vojenských újezdů). 2015. Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha. Praha. ISBN: 978-80-7278-673-2.
- Pánek, T., Hradecký, J. (ed.). 2016. Landscapes and Landforms of the Czech Republic. Springer. Praha. 422 s. ISBN: 978-3-319-27537-6.
- Plch, M., Plch, R. 2014. Kam za vojenskými památkami. Computer Press. Brno. 152 s. ISBN: 978-80-264-433-0.

- Poštołka, V. 1998. Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko. Geografie – Sborník české geografické společnosti. 103 (3). 156–170. ISSN: 1210-115X.
- Roušar, J. 2006. Vojenské újezdy Armády České republiky. CENTA. Brno. 252 s. ISBN: 80-7278-312-2.
- Rubín, J. 2003. Národní parky a chráněné krajinné oblasti. Olympia Praha. 208 s. ISBN: 80-7033-808-3.
- Rybár, P., Comľová, M. 2013. Area zoning processing by overlay method as a basis for further area in the Levočské vrchy Mts., Slovak Republic. Acta Geoturistica. 4 (2). 11–20. ISSN: 1338-2292.
- Řehounek, J. 2006. Osudové okamžiky: Sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice – Mladá. Kaplanka pro Svazek obcí Svatojiřský les. Nymburk. 105 s. ISBN: 80-903783-1-5.
- Schleicher, A. 2014. The Fate of Former Military Complexes and Areas. Advanced Engineering Forum. 12. 141-146.
- Střída, M., Nováková, M. 2002. Český ráj. Olympia. Praha. 127 s. ISBN: 80-7033-725-7.
- Šefl, J. 2009. Povídaní o Brdech. 2. vyd. Agentura AM art. Rokycany. 64 s. ISBN: 0862-5387.
- Tomíček, R. 2006. Historie Vojenského újezdu Prameny aneb Chlapci z Opičích hor. Okresní muzeum Sokolov. Sokolov. 181 s. ISBN: 80-86630-09-9.
- Topinka, J. 2004. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940-1953. In Topinka, J., red. Minulostí Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně. Státní oblastní archiv v Praze pro Státní okresní archiv Berouně 7. Beroun. s. 160-188. ISBN: 978-80-86772-25-7.
- Turek, J. 2007. Outdoorový průvodce – Křivoklátsko a Český kras. Grada Publishing. Praha. 120 s. ISBN: 978-80-247-2028-9.

Elektronické zdroje

- Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Architektonické limity staveb. [online]. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky; © 2018a [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/cinnost-pracoviste/krajiny-raz-a-vystavba/>>.

- Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. O Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR. [online]. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky; © 2018b [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <<http://www.ochranaprirody.cz/o-aopk-cr/>>.
- Filipenko, A. A memory field in Estonia linking the past and the future. [online]. Museum; 3. 9. 2017 [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <<https://www.museum.com/a-memory-field-in-estonia-linking-the-past-and-the-future/>>.
- Jesenský, M. Vojáci vrátili Javorinu, ale nie domovy. [online]. Korzár Spiš; 18. 12. 2010 [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <<https://spis.korzar.sme.sk/c/5688544/vojaci-vratili-javorinu-ale-nie-domovy.html>>.
- Ministerstvo obrany České republiky. Informace o vojenských újezdech. [online]. Ministerstvo obrany České republiky; 01. 04. 2018 [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <<http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>>.
- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. Vojenský obvod Javorina sa má k 31. decembru zrušiť. [online]. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky; 23. 04. 2016 [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <<http://www.mod.gov.sk/vojensky-obvod-javorina-sa-ma-k-31-decembru-zrusit/>>.
- Řehák, J. In Sichingerová, L. Ministr stáhl návrh na zrušení újezdu a rozzlobil brdské starosty. [online] iDnes.cz; 11. 2. 2014 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://plzen.idnes.cz/brdy-vojensky-ujezd-zruseni-vlada-d5m-/plzen-zpravy.aspx?c=A140211_083946_plzen-zpravy_pp>.
- Vojenské lesy a statky ČR. O VLS. [online]. Vojenské lesy a statky ČR; © 2018 [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <<https://www.vls.cz/cs/o-vls>>.

Normy, zákony

- Zákon č. 63/1935 Sb. ze dne 29. března 1935 o vyvlastnění nemovitého majetku k účelům obrany státu. In: Sbírka zákonů Československé republiky. 1935. částka 35. Dostupné také z <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw%3Fcz=63&r=1935>
- Zákon č. 169/1949 Sb. ze dne 16. června 1949, o vojenských újezdech. In: Sbírka zákonů republiky Československé. 1949. částka 49. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=169&r=1949>>
- Zákon č. 40/1956 Sb. ze dne 1. srpna 1956 o státní ochraně přírody. In: Sbírka zákonů republiky Československé. 1956. částka 21. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=40&r=1956>>

- Zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960 o územním členění státu. In: Sbíрка zákonů republiky Československé. 1960. částka 15. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw%3Fcz=36&r=1960>>
- Zákon č. 114/1992 Sb. ze dne 19. února 1992 o ochraně přírody a krajiny. In: Sbíрка zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1992. částka 28. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=114&r=1992>>
- Zákon č. 289/1995 Sb. ze dne 3. listopadu 1995 o lesích a o změně a doplnění některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1995. částka 76. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=289&r=1995>>
- Zákon č. 222/1999 Sb. ze dne 14. září 1999 o zajišťování obrany České republiky. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1999. částka 76. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=222&r=1999>>
- Zákon č. 219/2000 Sb. ze dne 27. června 2000 o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2000. částka 65. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=219&r=2000>>
- Zákon č. 15/2015 Sb. ze dne 14. ledna 2015 o zrušení vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenského újezdu, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2015. částka 11. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=15&r=2015>>
- Nařízení vlády č. 292/2015 Sb. ze dne 12. října 2015 o CHKO Brdy. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2015. částka 121. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=292&r=2015>>
- Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2009. částka 11. Dostupné také z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=40&r=2009>>